

929 Hoffmann, J.
UDK: 352.075.31(497.5 Zagreb)"1881/1885"
94(497.5 Zagreb)"18"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 30. 3. 2007.
Prihvaćeno: 16. 4. 2007.

Prilog životopisu dr. Josipa (Dvoranića) Hoffmanna

VLASTA ŠVOGER

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Pravnik po struci, Josip (Dvoranić) Hoffmann (1827.-1892.) ostvario je zanimljivu karijeru u javnoj službi. U revolucionarnom razdoblju i neposredno nakon njega bavio se uredničkim i novinarskim poslom, uređivao je *Jugoslavenske novine*, a objavljivao je članke i u drugim ondašnjim zagrebačkim novinama. U tim je člancima zastupao liberalne ideje i zagovarao njihovu implementaciju u hrvatskim zemljama te modernizaciju hrvatskoga društva. Za neoapsolutizma bavio se odvjetništvom, od šezdesetih godina 19. stoljeća do smrti bio je javni bilježnik u Zagrebu. Vrhunac njegove političke i javne djelatnosti bilo je razdoblje od 1881. do 1885. godine, kad je bio zagrebački gradonačelnik. Bavio se i gospodarskom djelatnošću: bio je potpredsjednik Hrvatske eskomptne banke te suvlasnik tvornice parketa.

Ključne riječi: Josip (Dvoranić) Hoffmann, životopis, zagrebački gradonačelnik, urednik novina, *Jugoslavenske novine*, novinar.

1. Josip (Dvoranić) Hoffmann – zagrebački gradonačelnik, pravnik, političar, gospodarstvenik

Premda je Josip (Dvoranić) Hoffmann¹ ostvario zanimljivu i značajnu karijeru u javnoj službi, podaci o njegovu životu su oskudni.²

Rođen je u Karlovcu 1827. godine.³ Gimnaziju je polazio u Zagrebu, gdje je započeo i studij prava na Kraljevskoj akademiji znanosti. Studij je završio na Sveučilištu u Beču, stekavši doktorat prava, prije 1851. godine. Prihvativši ideje

¹ Opisujući njegovu javnu djelatnost, rabi ću ono prezime kojim se u tom trenutku svoga života koristio Josip (Dvoranić) Hoffmann.

² Najtoplije zahvaljujem djelatnicima Muzeja grada Zagreba Slobodanki Radovčić, prof., voditeljici Knjižnice, i Slavku Šterku, muzejskom savjetniku, voditelju Zbirke fotografija i fotografskog pribora na pomoći u prikupljanju materijala o dr. Josipu Hoffmannu.

³ Ponegdje se pogrešno navodi da je rođen u Varaždinu. Usporediti nekrolog u *Narodnim novinama*, br. 66, 21. 3. 1892., 3.

hrvatskoga preporodnog pokreta, kroatizirao je prezime. Prezime Dvoranić rabio je u preporodnome razdoblju i tijekom kratkoga bavljenja novinarskim i uredničkim poslom.⁴

Opće pogoršavanje političkih uvjeta za bilo kakvu javnu, a osobito za političku djelatnost početkom pedesetih godina 19. stoljeća, zacijelo je pridonijelo promjeni Dvoranićeva političkog uvjerenja. Prestaje javno zastupati oporbene političke ideje u odnosu na bečku vladu. Pripremajući se za polaganje pravosudnoga ispita, 1851. godine, prije ukidanja ustavnoga uređenja i proglašenja apsolutističkog sustava vladanja, ponovno je zatražio promjenu prezimena, ovaj put vratio se uporabi svoga njemačkog prezimena. U zahtjevu za uporabu njemačke inačice prezimena Hoffmann je kao razlog prijašnje promjene prezimena naveo da je kroatizirano prezime Dvoranić bio prisiljen rabiti zbog "ilirskog terora". Čini se da njegov zahtjev nije bio brzo riješen, jer se kao Dvoranić spominje još 1854. godine u nekoj parnici.⁵

Za vrijeme neoapsolutizma nije se više bavio publicističkom djelatnošću i posvetio se odvjetništvu. Baveći se odvjetništvom, marljivim radom i štedljivošću stekao je znatan imetak, koji je investirao u gospodarske aktivnosti. Dio imetka izgubio je 1873. godine za vrijeme gospodarske krize, poznatoga bečkoga burzovnog kraha. Ostatak imetka investirao je u Društvo tvornice parketa i postao je suvlasnikom tvornice, ostavši u toj ulozi od 1872. do 1879. godine. Bio je angažiran i u novčarskom poslovanju: od 1872. bio je član upravnog odbora Hrvatske eskomptne banke.⁶ Ponegdje se navodi i kao potpredsjednik te banke.⁷

Nakon ponovnog uvođenja ustavnoga uređenja, početkom šezdesetih godina 19. stoljeća, Hoffmann se ponovno aktivira u političkom životu, prihvativši ideje Samostalne narodne stranke. U državnu službu stupio je 1862. kao javni bilježnik grada Zagreba. Na tom je mjestu ostao do smrti, odnosno tri deset godina.

Kao pristaša Neodvisne narodne stranke u kolovozu 1881. izabran je za gradonačelnika Zagreba. Na toj je funkciji ostao do kolovoza 1885. godine, odnosno odradio je cijeli gradonačelnički mandat. Kao zagrebački gradonačelnik ostvario je značajne rezultate. Tijekom njegova mandata restaurirana je crkva sv. Marka, većim dijelom obnovljena je zagrebačka katedrala,⁸ 1882. održa-

⁴ O tome će se više govoriti u drugome dijelu rada.

⁵ Biografske podatke o Josipu Hoffmannu donosi Tatjana RADAUŠ, "HOFFMANN, Josip (Dvoranić, Josip)", *Hrvatski biografski leksikon*, 5., Zagreb 2002., 599.-600., ovdje se referiram na str. 600.

⁶ Isto.

⁷ Nekrolog u *Obzoru*, br. 66, 21. 3. 1892., 3.

⁸ Crkva sv. Marka i zagrebačka katedrala obnavljane su pod rukovodstvom arhitekta Hermana Bolléa. Usporediti Ivo PERIĆ, *Zagreb od 1850. do suvremenog velegrada*, Zagreb 2006., 119.-124.

na je velika svečanost u povodu pedesete obljetnice pokretanja časopisa *Kolo*, napravljene su potrebne predradnje za veliki zajam, otvorena je Strossmayerova galerija,⁹ Zagrebačko sveučilište 1882. godine trajno je smješteno u odgovarajućoj zgradi pokraj Sajmišta,¹⁰ na današnjem Trgu maršala Tita, gdje je i danas smješten Rektorat Sveučilišta u Zagrebu. Za Hoffmannova mandata provedena je reorganizacija gradske uprave sukladno Zakonu o ustroju gradskih općina u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 28. siječnja 1881.¹¹ Budući da je tim zakonom predviđeno da svaka gradska općina ima svoj statut, Gradsko zastupstvo Zagreba donijelo je 1882. Statut grada Zagreba. Zagrebački gradski statut 21. lipnja 1882. potvrdio je Odjel za unutarnje poslove Zemaljske vlade. Od tada je gradska uprava na čelu s Josipom Hoffmannom svoj rad temeljila na tom statutu, a sjednice Gradskog zastupstva bile su vrlo sadržajne i bavile su se rješavanjem aktualnih gradskih potreba i problema.¹²

Josip Hoffmann kao zagrebački gradonačelnik pokazivao je i smisao za društveno-humanitarna i upravno-komunalna pitanja. Dana 8. lipnja 1883. uputio je predstavku Zemaljskoj vladi, u kojoj moli da se bolnica Milosrdne braće premjesti s tadašnje lokacije na uglu Trga bana Josipa Jelačića i današnje Gajeve ulice na neko prikladnije mjesto, jer je bolnica postala premala, a osim toga, tadašnja lokacija u najužem središtu grada nije osiguravala dovoljnu zaštitu od širenja epidemija.

Sve veća urbanizacija i porast stanovništva u Zagrebu povećavali su i prometne probleme pa je Gradsko poglavarstvo 1884. raspisalo natječaj za uvođenje tramvaja kao javnoga prijevoznog sredstva, ne precizirajući tip pogona, parni ili konjski. Stvarna realizacija tog projekta počela je tri godine kasnije, a tramvajski promet s konjskom vučom počeo se redovito odvijati u rujnu 1891.¹³

Hoffmannov je mandat vrijeme intenzivne obnove grada stradalog u katastrofalnome potresu 9. studenoga 1880. Obnova porušenih i oštećenih objekata počela je već za Hoffmannova prethodnika na mjestu zagrebačkoga gradonačelnika, Matije Mrazovića.¹⁴ Četverogodišnji Hoffmannov gradonačelnički mandat obilježila je i intenzivna urbanizacija hrvatskoga glavnoga grada: počelo je proširenje i obnova Jelačićeva trga, na tom je trgu i na potezu između današnjega Trga Nikole Šubića Zrinskoga i Trga kralja Tomislava umje-

⁹ Nekrolog u *Obzoru*, br. 66, 21. 3. 1892., 3.

¹⁰ I. PERIĆ, *n. dj.*, 125.

¹¹ *Sbornik zakonah i naredabah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju*. Komad III/1881., 95.-111.

¹² *Štatut slob. i kralj. glavnoga grada Zagreba ob uređenju gradske uprave*, Zagreb 1882. Usp. I. PERIĆ, *n. dj.*, 108. O organizaciji i radu gradske uprave za Hoffmannova mandata usporediti I. PERIĆ, *n. dj.*, 105.-111.

¹³ Opširnije o tome vidjeti u knjizi I. PERIĆA, *n. dj.*, 109.-111., 153.-156.

¹⁴ Opširnije o početku obnove Zagreba nakon potresa vidjeti u I. PERIĆ, *n. dj.*, 88.-92.

*Portret dr. Josipa (Dvoranića) Hoffmana
(Muzej grada Zagreba, inv. br. 1561.)*

sto prijašnjih manjih objekata izgrađeno nekoliko reprezentativnih zgrada. Reprezentativne građevine, primjerene glavnome gradu, izgrađene su i na prostoru oko današnjega Hrvatskoga narodnog kazališta i u Gundulićevoj ulici. Za vrijeme Hoffmannova gradonačelničkog mandata u Zagreb, koji se tada intenzivno obnavljao, došao je poznati arhitekt Herman Bollé i razvio je veliku građevnu i restauratorsku djelatnost. Godine 1883. prema njegovim je nacrtima počela izgradnja arkada na Mirogoju, gdje su pokopani brojni hrvatski uglednici, između ostaloga i neki zagrebački gradonačelnici. Godinu ranije osnovana je Obrtna škola, iz koje su se razvili današnji Muzej za umjetnost i obrt i Škola primijenjenih umjetnosti. Vrlo aktualni urbanističko-higijenski problem bila je gradska kanalizacija, oko čije se izgradnje Hoffmann angažirao kao gradonačelnik.¹⁵

Gradska uprava na čelu s dr. Josipom Hoffmannom očito je imala razvijenu svijest o suvremenim tehničkim dostignućima i potrebama. Tijekom njegova mandata u Zagrebu je uveden telefon. Samo pet godina nakon što je Alexander Graham Bell izumio prvi upotrebljivi telefon, u jesen 1881. uspostavljena je prva telefonska linija u Zagrebu, između Gradskog poglavarstva i Gradskog vodovoda. Telefonski promet u Zagrebu ušao je u širu primjenu, doduše, tek nekoliko godina kasnije: 1. siječnja 1887. puštena je u rad telefonska centrala sa sto brojeva.¹⁶

Zbog navedenoga njegov se gradonačelnički mandat može ocijeniti vrlo uspješnim.

Još jedna zanimljivost iz Hoffmannova životopisa. Već sam spomenula da je trideset godina bio javni bilježnik u Zagrebu. Za vrijeme gradonačelničkoga mandata, a povremeno i kasnije, kad je zbog bolesti želuca bio spriječen obavljati javnobilježničku službu, na mjestu javnoga bilježnika zamjenjivao ga je nećak, Dragutin Schlintner. Zbog Schlintnerovih protuzakonitih postupaka tijekom obavljanja bilježničke službe konfisciran je imetak Josipa Hoffmanna. Istraga o tom slučaju nije završena do Hoffmannove smrti i nije mu pružena nikakva zadovoljština, niti mu je vraćena imovina ili barem njezin dio.¹⁷

¹⁵ O Hoffmannu kao gradonačelniku v. Milica STILINOVIĆ, "Zagrebački gradonačelnici", u: *Zagreb jučer danas sutra*, I. dio, (priredio Zdravko Blažina), Zagreb 1965., 105.-106.; anonimno objavljeni tekst "Zagrebački gradonačelnici od 1850.-1917.", *Zagrebačka panorama*, br. 8-9, kolovoz – rujan 1962., 16.-19., osobito str. 18.; Zvonimir MILČEC, *Zagrebački gradonačelnici*, Zagreb 1993., 37.

¹⁶ Zagrebački trgovac Vilim Schwarz od ugarskog Ministarstva trgovine i prometa dobio je koncesiju za uvođenje većeg broja telefonskih linija u Zagrebu. Telefonska centrala kapaciteta sto brojeva i s trideset priključenih pretplatnika počela je raditi 1887., a već je 1893. ugarsko Ministarstvo trgovine i prometa, prepoznavši veliki ekonomski potencijal telefonskog prometa, otkupilo koncesiju od Schwarza i dalje je u svojoj režiji razvijalo telefonski promet u Zagrebu. I. PERIĆ, *n. dj.*, 105.

¹⁷ Vidjeti nekrologe u *Obzoru*, br. 66, 21. 3. 1892., 3. i u *Narodnim novinama*, br. 66, 21. 3. 1892., 3.

Doktor prava Josip Hoffmann umro je od upale pluća 19. ožujka 1892. u Zagrebu, u svojoj kući u Dugoj ulici 28 (danas je to Ulica Pavla Radića). Pokopan je na središnjem zagrebačkom groblju Mirogoju.¹⁸

2. Publicistička djelatnost dr. Josipa Dvoranića

Publicističku djelatnost Josip Dvoranić započeo je u *Novinama dalmatinsko-hèrvatsko-slavonskim* Ljudevita Gaja. Zasigurno možemo ustvrditi da je u tom listu objavio nekoliko članaka. Objavio je izvještaje sa sjednica zagrebačkoga gradskoga vijeća u kojima je ukratko naveo glavne predmete o kojima se vijećalo na pojedinoj sjednici te odluke, koje su donesene.¹⁹ Vrlo je vjerojatno da je Dvoranić napisao još članaka naslovljenih "Iz Zagreba" ili "U Zagrebu", ali to nije moguće sasvim pouzdano utvrditi, jer su većinom objavljeni anonimno. U ondašnjem zagrebačkome tisku bilo je uobičajeno da su pod navedenim naslovima kraće ili dulje članke o najvažnijim političkim, gospodarskim i društvenim zbivanjima u Zagrebu te u hrvatskim zemljama pisali urednici pojedinih listova ili netko od njihovih najbližih suradnika. Takvi članci rijetko su označeni šifrom ili inicijalima autora. Budući da je Josip Dvoranić bio pomoćnik urednika Bogoslava Šuleka i da su neki od takvih članaka označeni Šulekovim inicijalima, a većina ih je objavljena anonimno, može se pretpostaviti da je dio tih anonimno objavljenih članaka napisao Dvoranić, što, dakako, ne isključuje mogućnost da je i neke od njih napisao urednik Šulek. Dvoranić je zasigurno autor jednoga zanimljivoga članka u kojemu iznosi svoja razmišljanja o tijeku rata protiv mađarske revolucionarne vojske i opisuje zasluge hrvatskih krajišnika i srpskih boraca na bojnome polju. Povod za pisanje članka dolazak je nekih hrvatskih postrojbi u Zagreb i čekanje ratnog rasporeda. Autor izražava nadu u skori svršetak rata, a tu nadu potkrepljuje navodnim izjavama bana Josipa Jelačića koji je najavio da će rat završiti prije no što mnogi misle. Očekivanje skoroga prestanka ratnih operacija potaknulo je Dvoranića na razmišljanje o najvažnijim predstojećim zadaćama najviših hrvatskih upravnih i zakonodavnih tijela. Kao najvažniju zadaću Dvoranić ističe definiranje odnosa Trojedne Kraljevine prema Austriji, a nakon toga trebalo bi poduzeti odgovarajuće mjere za ostvarenje sreće i blagostanja domovine, čime autor zacijelo indirektno podrazumijeva modernizacijske procese. Prema njegovu mišljenju potrebno je provesti pripremne radnje, tj. pripremiti zakonske prijedloge slobodnih zakona "u kojih većom nalazimo poručanstvo sreće naroda", odnosno potrebno je pripremiti liberalne zakone i o njima obavijestiti domaću javnost.²⁰

¹⁸ Isto.

¹⁹ Dv-ć., "Iz Zagreba 13. svibnja", *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (dalje: NDHS), br. 48, 16. 5. 1848.; Dvoranić, "Iz Zagreba", NDHS, br. 48, 16. 5. 1848.

²⁰ J. D. "I z Z a g r e b a 11. svibnja", NDHS, br. 57, 12. 5. 1849.

Moguće je da je Dvoranić u tome listu anonimno objavio i druge članke u kojima je zagovarao liberalne ideje te da će buduća istraživanja potvrditi tu pretpostavku.

Promjena političkih okolnosti sredinom 1849. godine, odnosno očigledno jačanje proturevolucionarnih konzervativno i centralistički usmjerenih snaga, okupljenih oko najviših krugova na austrijskome dvoru i u vojsci, dovela je i do političkog raslojavanja u hrvatskim političkim krugovima i u javnosti. Dio hrvatske političke javnosti, uvidjevši nemogućnost ostvarenja ciljeva hrvatskoga političkog pokreta 1848.-1849.,²¹ koji uglavnom više nisu bili kompatibilni s ciljevima vodećih političkih krugova u Habsburškoj Monarhiji, napustio je dotadašnju oporbenu politiku prema bečkoj vladi. Takvo je stajalište prema politici austrijske vlade zauzeo i vlasnik lista Ljudevit Gaj, potpisavši s tom vladom ugovor u kojem se obvezao da će njegove novine u hrvatskim zemljama zastupati interese i politiku austrijske vlade. Zbog neslaganja s novom uredničkom politikom Bogoslav Šulek, dotadašnji urednik *Novina*, napustio je uredništvo, a s njim je otišao i Josip Dvoranić. Šulek je ubrzo preuzeo uređivanje oporbenog *Slavenskog Juga*, a Dvoranić je postao njegovim pomoćnikom. Za vrijeme Šulekove bolesti Josip Dvoranić privremeno je uređivao *Slavenski Jug* od kraja listopada do početka prosinca 1849.²²

U tom listu Dvoranić je objavio više zanimljivih članaka, koji su potpisani inicijalima ili su objavljeni anonimno. Postoji, dakako, mogućnost da je Dvoranić napisao još neke anonimno objavljene članke. Ovdje ću se ograničiti na analizu članaka za koje je na temelju neposrednih ili posrednih pokazatelja pouzdano utvrđeno da ih je napisao Josip Dvoranić.

²¹ Od opsežne historiografske literature o hrvatskom političkom pokretu 1848.-1849. navodim samo, prema mome sudu, značajnije radove: Jaroslav ŠIDAK, *Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848.-1849.*, Zagreb 1979.; Tomislav MARKUS, *Slavenski Jug 1848.-1850. godine i hrvatski politički pokret (Slavenski Jug)*, Zagreb 2001.; ISTI, *Hrvatski politički pokret 1848.-1849. godine. Ustanove, ideje, ciljevi, politička kultura*, Zagreb 2000.; Nikša STANČIĆ, "Das Jahr 1848 in Kroatien: unvollendete Revolution und nationale Integration", *Südost-Forschungen*, Band 57, München 1998., 103.-128.; ISTI, "Hrvatski pokret 1848. godine", *150. obljetnica hrvatskog pokreta iz 1848. Javni sastanak održan 5. lipnja 1998., Predavanja održana u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti*, sv. 72., (ur. Andrija Kaštelan), Zagreb 1999., 23.-52.; ISTI, "Hrvatski pokret i godina 1848. u hrvatskoj povijesti 19. stoljeća: epohalni proboj, dometi, ograničenja", *Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova*, (gl. ur. Mirko Valentić), Zagreb 2001., 11.-34.; Petar KORUNIĆ, "Hrvatski nacionalni i politički program 1848/49. godine. Prilog poznavanju porijekla hrvatske nacije i države Hrvatske", *Povijesni prilozi*, 11., Zagreb 1992., 179.-252.; ISTI, "Hrvatski nacionalni program i društvene promjene za revolucije 1848/49. godine", *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, 31., Zagreb 1998., 9.-39.; ISTI, "Osnovice građanskog društva u Hrvatskoj za revolucije 1848-49. godine", *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, 32-33., Zagreb 2001., 69.-104.; Iskra IVELJIĆ, *Pokušaji modernizacije u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji od 1848. do 1850. godine*, magistarski rad, Zagreb 1992.

²² Podatak o tome donio je Šulek u *Slavenskom Jugu* (dalje: *SJ*), br. 212, 11. 12. 1849., zahvalivši Dvoraniću na dobro obavljenom uredničkom poslu.

U nekoliko kraćih članaka naslovljenih "Iz Zagreba" prikazao je tada aktualna lokalna politička zbivanja, ne ulazeći u njihovu detaljniju analizu.²³ U drugim pak člancima istoga naslova polemizirao je s *Agramer Zeitungom* i *Narodnim novinama*,²⁴ zagrebačkim listovima koji su sredinom 1849. promijenili političku orijentaciju i napustili oporbeni politički pravac u odnosu na vladu u Beču te su počeli braniti njezinu politiku. Zbog promijenjene političke orijentacije od sredine 1849. dolazilo je do žestokih polemika među urednicima zagrebačkih novina, pri čemu su na jednoj strani bili urednici *Slavenskog Juga*, *Südslawische Zeitung* i *Jugoslavenskih novina*, a na drugoj su strani bili urednici *Agramer Zeitung* i *Narodnih novina*. Neposredni povod za polemike bili su konkretni članci, a polemiziralo se ne samo o tim člancima, nego i o općoj političkoj orijentaciji listova te o pojedinim važnijim političkim ili društvenim idejama.

Najzanimljiviji Dvoranićevi članci u *Slavenskom Jugu* svakako su članci o različitim aspektima unutarnje politike te članci o politici austrijske vlade i o političkim, društvenim i institucionalnim odnosima u Habsburškoj Monarhiji. Polazeći od liberalnih političkih načela, koja su ustavnost i slobodu pojedinca i naroda držala temeljem napretka, Dvoranić je kritizirao pozivanje hrvatskih povjerenika u Beč (*Vertrauensmänner*), koji bi na temelju Oktroiranog ustava trebali izraditi dokumente o budućem uređenju Trojedne Kraljevine. Oni bi o tome pregovarali s vladom u Beču. Njihove pregovore s vladom autor kritizira s nekoliko aspekata. Prvo osuđuje činjenicu da su u Beč poslani ljudi od kojih neki čak nisu bili na Hrvatskom saboru 1848., dok istovremeno postoji saborski odbor za uređenje odnosa između Trojedne Kraljevine i Austrije. Još veće nezadovoljstvo Dvoranića i hrvatske javnosti izazvalo je nastojanje da se Trojednoj Kraljevini, koja je stoljećima imala ustavno uređenje i čiji narod "nije dobio na dar kakvu konstituciju, već ju je nasledio od pravjeka" nametne ustav na neustavni način. Autor ipak izražava nadu da će pozvani predstavnici Hrvatske i Slavonije u Beču postupati kao vjerni sinovi ustavne domovine hrvatsko-slavonske i da neće pogaziti saborske zaključke.²⁵

Kao jedan od uzroka neostvarivanja hrvatskih političkih ciljeva Dvoranić je oštro kritizirao političku nepostojanost: "Nepoštenje i egoizam, neznanstvo i nestalnost politička nekih ljudi, to su dakle glavni uzroci [i] najveća krivnja, što smo se u naših nadah ljuto prevarili, što su na nas došla nova kušanja, što su rođeni sinovi ove domovine starodavnu ustavnost svoje domovine doveli gotovo do groba." Kao preduvjet političkog opstanka te ostvarenja političkih ciljeva hrvatskog naroda Dvoranić zagovara stvaranje poštenih, čvrstih

²³ "U Zagrebu 1. studenog.", *SJ*, br. 180, 2. 11. 1849.; "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 180, 2. 11. 1849.; "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 204, 30. 11. 1849.

²⁴ Usp. "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 183, 6. 11. 1849.; "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 196, 21. 11. 1849.; J. D., "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 206, 3. 12. 1849.

²⁵ -ć., "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 104, 1. 8. 1849.

i neporušivih političkih načela, koje bi trebalo braniti neovisno o okolnostima i pred svakim autoritetom. Tek kad hrvatski narod bude imao takve političke karaktere, moći će se utemeljiti narodno blagostanje i sloboda, obraniti ustavnost, tada se Austriju neće držati svrhom, a sebe tek pukim sredstvom za ostvarenje njezine sreće.²⁶

Međutim, za ostvarenje Austrije koja neće biti sama sebi svrhom, za ostvarenje ustavne Austrije u kojoj će se poštovati ravnopravnost naroda bila je potrebna suradnja središnje vlade i naroda. Prema Dvoranićevu mišljenju, koje je dijelio veliki dio hrvatske javnosti, takva je suradnja izostala. Analizirajući aktualno stanje u Monarhiji nakon svršetka krvavog rata, autor tvrdi da narodi nisu umireni, niti spokojni, a mira i spokoja u Habsburškoj Monarhiji neće biti dok se ne uklone uzroci koji su doveli do revolucije, dok narodi u Monarhiji ne budu uživali u podijeljenim im ustavnim pravima i dok ne budu ispunjene njihove pravedne želje. Prema autorovu mišljenju austrijski narodi žele pravu demokraciju, koja nije moguća bez ostvarenja narodnosti u punom smislu, a bez federacije u višenacionalnoj Austriji nije moguća niti demokracija, niti narodnost. Stoga oni žele sve troje zajedno. Narodi koji žive u Austriji sami su sebi svrha, a Austrija im je sredstvo za ostvarenje te svrhe. Nasuprot tomu, sadašnja vlada svojom glavnom zadaćom drži obranu interesa dinastije, a ne ispunjavanje zahtjeva austrijskih naroda. Upravo to nepodudaranje interesa naroda s interesima dinastije uzrok je nezadovoljstva i buna. Kad bi vlada željela na dulje vrijeme ukloniti potencijalni uzrok revolucija, ona bi svim silama nastojala najuže povezati interese dinastije s interesima naroda, tj. prihvatila bi ideju federacije. Umjesto toga vlada eksperimentira s centralizacijom, koja je prema njegovu mišljenju neprimjerena za višenacionalnu državu. Aktualna austrijska vlada očito neće prihvatiti federativno uređenje države, a proglašena ravnopravnost naroda, prema Dvoranićevu mišljenju i mišljenju hrvatskih liberala, postoji samo na papiru. Autor izražava osobito nezadovoljstvo odnosom austrijske vlade prema Hrvatima i Srbima, čije zasluge za spas dinastije i zajedničke države priznaje cijela Europa, a za to od austrijskih vladajućih krugova nisu dobili ništa, čak nije niti poboljšao položaj hrvatskih krajišnika.²⁷

Nepoštovanje ravnopravnosti naroda u političkoj i upravnoj praksi Dvoranić je ilustrirao primjerom dva slučaja vraćanja službenih dopisa hrvatskih uprav-

²⁶ J. D., uvodnik bez naslova, *SJ*, br. 129, 1. 9. 1849. Zanimljivo je upozoriti na činjenicu da niti Dvoranić nije ostao vjeran svojim prvobitnim političkim načelima i da je pred nastupajućim apsolutizmom prestao iznositi liberalne i oporbene ideje. Potpuno se odrekao svojih mladenačkih političkih ideja kad je u zahtjevu za dopuštenjem za ponovnu uporabu svoga njemačkoga prezimena kao razlog kroatiziranja prezimena naveo "ilirski teror". Uporaba njemačkog prezimena svakako mu nije odmogla u građenju karijere u državnoj službi, jer je četiri godine bio zagrebački gradonačelnik i to za banovanja u Hrvatskoj nepopularnoga, ali za mađarske interese vrlo učinkovitoga bana Károlyja Khuena Héderváryja.

²⁷ J. D., "Sadašnji mir Austrie", *SJ*, br. 160, 9. 10. 1849.

nih i vojnih tijela, upućenih u slovenske zemlje i u Mađarsku, uz zahtjev da ubuduće dopise pišu na njemačkome jeziku.²⁸ Informacije o budućoj supremaciji njemačkoga jezika kao medija komunikacije između namjesnika krunovina i vlade u Beču izazvale su nezadovoljstvo u Hrvatskoj i Dvoranićev komentar da su Hrvati zaratili s Mađarima zbog takvoga njihova zahtjeva. Taj zahtjev zorno pokazuje kakva ravnopravnost očekuje narode u Monarhiji.²⁹ Ravnopravnost naroda u Monarhiji tada doista nije ostvarena, a nisu potvrđeni niti svi saborski zaključci, za što, prema Dvoranićevu mišljenju, dio odgovornosti snose i hrvatske vlasti, konkretno barun Franjo Kulmer, hrvatski ministar u austrijskoj vladi.³⁰ Dvoranić je kritici podvrgnuo i rad ministarskog povjerenika Vinzenza Kappela, koji bi trebao urediti financije u Hrvatskoj,³¹ ali je implicitno osudio i najbliže suradnike bana Josipa Jelačića, koji su otežali pristup do bana osobama u civilnoj slavenskoj odjeći, napomenuvši da se to ne odnosi na osobe odjevene u francuskom ili njemačkom stilu.³²

Dvoranić ipak nije samo kritizirao pojedine aspekte službene hrvatske politike. Pohvalio je rad Prosvjetnog odsjeka Banskoga vijeća i njegovu odluku o osnivanju katedre za češku, poljsku i rusku filologiju u sklopu Kraljevske akademije znanosti, donesenu na prijedlog Ivana Kukuljevića.³³ Vodstvo Akademije očito je nastojalo podići kvalitetu nastave na tada jedinoj visokoškolskoj ustanovi u Hrvatskoj, između ostaloga, i uvođenjem svakodnevnih predavanja iz francuskog i talijanskog jezika. Dvoranić preporučuje domaćoj mladeži da iskoristi tu priliku za učenje romanskih jezika.³⁴

Josip Dvoranić očito je imao senzibilnost i za druga društvena, politička, gospodarska pa čak i medicinska pitanja. Dobro uređeno društvo mora imati i zakonski reguliranu medicinsku djelatnost, zbog toga je Dvoranić, komentirajući slučaj nekog nadriliječnika, koji je bez dopuštenja prodavao lijekove i plagirao jedno medicinsko djelo, implicitno upozorio na potrebu zakonskog reguliranja zdravstva u Hrvatskoj.³⁵ U drugome je članku istaknuo važnu društvenu ulogu kazališta na narodnom jeziku, koje potiče razvoj morala, ljubavi prema domovini te pridonosi boljem poznavanju svoje narodnosti i narodnog jezika. U tom je kontekstu vrlo pozitivno ocijenio djelovanje amaterske kazališne skupine u Zagrebu, a oštro je osudio Varaždince, materijalistički orijentirane, uvelike pomađarene i ponijemčene, koji nisu spremni na žrtve za narodne interese, koji su dopustili da u njihov grad dođe njemačka putujuća kazališ-

²⁸ "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 186, 9. 11. 1849.

²⁹ "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 210, 7. 12. 1849.

³⁰ Isto.

³¹ "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 194, 19. 11. 1849.

³² "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 191, 15. 11. 1849.

³³ J. D., "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 193, 17. 11. 1849.

³⁴ "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 208, 5. 12. 1849.

³⁵ J. D., "Iz Zagreba.", *SJ*, br. 203, 29. 11. 1849.

na družina, umjesto da su osnovali domaću kazališnu družinu koja bi predstavama na narodnom jeziku ostvarivala važnu društvenu ulogu nacionalnog kazališta.³⁶

Putovanje saonicama u Sisak potaknulo je Dvoranića na zanimljive refleksije o povijesnome značenju, gospodarskoj ulozi i političkom životu Siska. U rimsko doba važno gradsko središte, Sisak je sredinom 19. stoljeća bio glavno središte hrvatske žitne trgovine. Informacije iz Beča o najavi početka izgradnje željeznice od Zidanog Mosta do Siska u Sisku izazvale su veselje jer će, kako se očekivalo, željeznica otvoriti nove perspektive razvoju toga gradića. Međutim, Dvoranić je svjestan i negativnih posljedica koje će spomenuta željeznica donijeti hrvatskome gospodarstvu. Naime, zbog željeznice koja će robu otpremati u Trst, cijelo Hrvatsko primorje uvelike će izgubiti dotadašnju važnu ulogu u trgovini, a to će izazvati i pad cijena nekretnina u Karlovcu, Rijeci i Senju. Dvoranić se osvrće i na politički život u Sisku i vrlo pozitivnim ocjenjuje opće političko ozračje u gradu: svi teže za narodnošću i slobodom; magistrat već od 1836. sve poslove vodi na narodnom jeziku; Siščani su nezadovoljni politikom austrijske vlade i traže upravno povezivanje Vojne krajine s Hrvatskom i Slavonijom te da i krajišnici dobiju politička i građanska prava koja uživaju drugi narodi u Habsburškoj Monarhiji, a kao jedan od najvažnijih političkih zahtjeva koji se odnose na lokalnu sredinu i koji je iznesen na Hrvatskom saboru 1848. ističe zahtjev za sjedinjenjem vojnog Siska s civilnim za čime Siščani čeznu kao ribe za vodom.³⁷

Dvoranić se u *Slavenskom Jugu* osvrnuo i na problem hrvatsko-srpskih odnosa, narušenih tijekom pregovora o formiranju posebne srpske krunovine u jesen 1849. Dvoranić je vrlo trezveno i argumentirano analizirao srpske želje i ostvarene ciljeve srpske politike i bečke vlade u pogledu ustroja Vojvodine Srbije i Tamiškog Banata. Pri uređenju nove krunovine ministri u Beču ponajviše su vodili računa o interesima Monarhije kao cjeline pa su ciljevi srpske politike ostvareni tek djelomično. Srbi su dobili Vojvodinu kao posebnu krunovinu, u kojoj, međutim, nisu većinski narod, vladar je primio naslov velikog vojvode Vojvodine Srbije, zemljom će upravljati podvojvoda kojega narod ne može birati i koji će imati sjedište u Temišvaru, a nisu ostvarene niti granice koje je tražila srpska politika. Srpska politika i javnost, nezadovoljne ostvarenim političkim ciljevima, optuživale su Hrvate za neostvarenje željenih granica. Dvoranić je vrlo racionalno i trezveno odbacivao takve optužbe, pozivajući Hrvate da zatome pravedni gnjev i ostave otvorena vrata budućoj hrvatsko-srpskoj suradnji.³⁸ U tom pogledu Dvoranić je zastupao

³⁶ J. D., "Iz Varaždina 23. pros.", *SJ*, br. 224, 27. 12. 1849.

³⁷ J. D., "Iz Siska 11. sčnja.", *SJ*, br. 11, 14. 1. 1850.

³⁸ "Iz Zagreba", *SJ*, br. 200, 26. 11. 1849. i J. D., "Jesu li sèrbske želje izvèršene?", *SJ*, br. 207, 4. 12. 1849.

mišljenje liberalnog dijela hrvatske javnosti koja je i tada pozivala na suradnju hrvatske i srpske politike.³⁹

Vrlo bliska politička stajališta Dvoranić je zadržao i kao urednik *Jugoslavenskih novina* u kojima je pisao o sličnim, ali i o drugim političkim i društvenim temama, a svoje je članke objavio anonimno.⁴⁰

Kao urednik *Jugoslavenskih novina* zadržao je praksu uobičajenu u uredništvima ostalih hrvatskih listova i donosio je kratke informacije o lokalnim zbivanjima, koje je napisao urednik ili netko blizak uredništvu. Ti su kratki članci, naslovljeni uglavnom "Iz Zagreba", informirali javnost o vrlo različitim temama, od neuobičajenih vremenskih prilika, lokalnih zanimljivosti (poput priča vezanih uz špilju u Gračanima, zanimljivih sudskih procesa ili obveze kućevlasnika da izgrade nogostup ispred svoje kuće), do prikaza rada gradskog satništva, glavnih značajki Općinskog zakona za grad Zagreb ili njegovanja kulture sjećanja na srpanjske žrtve.⁴¹

Dvoranić je autor nekoliko kraćih ili duljih pojedinačnih članaka o nekim pitanjima važnima za cijelu Trojednu Kraljevinu ili Monarhiju. Primjerice, podržao je napore za osnivanje Društva za povjestnicu jugoslavensku i opisao pripreme za službeni početak njegova rada;⁴² prokomentirao je izbore za gradsko poglavarstvo u Pragu, koji nisu odraz stvarnoga stanja, nego su pokazali da bogatiji društveni slojevi zbog zakonske regulative uvijek uspiju ostvariti prevlast te da Nijemci Slavenima nikad nisu pouzdani politički partner;⁴³ sukladno liberalnim načelima Dvoranić se založio za slogu i ljubav između Talijana i Slavena⁴⁴ te za poštovanje Oktroiranim ustavom zajamčene ravnopravnosti naroda, koja se u praksi ne poštuje, što ilustrira primjerima iz Ugarske (mađarizacija Slovaka i Rusina) i Vojvodine Srbije i Tamiškog Banata (ponjemčiva-

³⁹ Opširnije o tome T. MARKUS, *Slavenski Jug*, 155.-160. i Vlasta ŠVOGER, Hrvatsko liberalno novinstvo u doba revolucije – *Saborske novine, Slavenski Jug, Südslawische Zeitung i Jugoslavenske novine* (1848.-1852.) (Hrvatsko liberalno novinstvo), doktorska disertacija, Zagreb 2004., 267.-277.

⁴⁰ Budući da nije sačuvana Dvoranićeva ostavština, o njegovu autorstvu mora se zaključivati na posredni način, tj. prema načinu na koji piše o novinama koje uređuje, prema stilu te prema temama koje obrađuje. Takav način utvrđivanja autorstva, dakako, ne isključuje sasvim mogućnost pogreške u pripisivanju autorstva pojedinih članaka, kao ni eventualno postojanje drugih, još neidentificiranih članaka istoga autora.

⁴¹ Usporediti članke "Iz Zagreba" u *Jugoslavenske novine* (dalje: *JN*), br. 5, 12. 4. 1850., br. 25, 6. 5. 1850., br. 42, 28. 5. 1850., br. 60, 19. 6. 1850., br. 70, 2. 7. 1850., br. 87, 22. 7. 1850., br. 93, 29. 7. 1850., br. 109, 17. 8. 1850., br. 132, 14. 9. 1850., "Iz Zagreba u oči dušnog dana" u *JN*, br. 173, 2. 11. 1850. Ovo je, dakako, samo izbor zanimljivijih članaka s tim naslovom koje je napisao Josip Dvoranić. Neke od članaka istoga naslova analizirat ću u sklopu prikaza njegova pisanja o drugim tada aktualnim pitanjima.

⁴² "Iz Zagreba" u *JN*, br. 127, 9. 9. 1850.

⁴³ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 122, 3. 9. 1850.

⁴⁴ Uvodni komentar uz članak "U Tërstu 21. listop.," prenesen iz lista *Osservatore Triestino*, *JN*, br. 174, 4. 11. 1850.

nje Srba i Rumunja).⁴⁵ Oštro se usprotivio ukidanju pojedinih ustavnih odredaba na zaobilazni način, a takvu je politiku austrijske vlade ilustrirao primjerom ukidanja naredbe o polaganju prisege austrijske vojske na ustav te o brisanju ustava iz službene prisege austrijske vojske, a sve to pod izgovorom da vojska ne može prisegnuti na ustav koji više nije na snazi.⁴⁶ Na primjeru slučaja u njemačkoj pokrajini Hessen, gdje je vojska, koja je prisegla na ustav, odbila izvršiti nezakonite i protuustavne naloge izbornoga kneza, kojega je na vlast vratila tek intervencija austrijske vojske, autor pokazuje da naredba austrijskog ministra rata o ukidanju prisege vojske na ustav nije beznačajna niti samo formalne prirode.⁴⁷ Još dva članka istoga autora posredno svjedoče o važnoj ulozi vojske kao jednoga od glavnih oslonaca režima u Habsburškoj Monarhiji. Podban je uredniku *Jugoslavenskih novina* izdao usmenu zabranu pisanja o vojsci Habsburške Monarhije, odbivši njegov zahtjev da mu se odgovarajuća zapovijed dâ u pisanom obliku, kao što su slične zapovijedi dobili urednici novina tamo gdje je na snazi opsadno stanje u Monarhiji. Na temelju toga urednik je zaključio da se Hrvatska nalazi u još gorem stanju od opsadnoga. Komentirajući tu zapovijed ustvrdio je da su tiskaru prijetili zatvaranjem tiskare, ako objavi neki tekst o austrijskoj vojsci. U ime uredništva izjavio je da *Jugoslavenske novine* nikada ne bi pisale o tajnim strateškim planovima, ali je protestirao zbog činjenice da taj list nije smio objaviti niti informaciju o vojsci koja je već bila javna tajna u Zagrebu. Naime, *Agramer Zeitung* je, nakon što je to uredniku *Jugoslavenskih novina* izrijekom zabranjeno, detaljno izvjestio o premještanju pojedinih krajiških postrojbi u Beč zbog "nemačkih smetnji", a zbog toga nije niti zabranjen, niti kažnjen na neki drugi način. Na temelju toga Dvoranić je izrazio nezadovoljstvo zbog nejednakosti pred zakonom.⁴⁸ Navedeni slučaj zorno je pokazao nastojanje austrijske vlade da različitim metodama spriječi potencijalno protuvladino pisanje liberalnih oporbenih novina, odnosno da ograniči utjecaj oporbenog tiska na javno mnijenje.

Aktivna tiskovna politika koju je sredinom 19. stoljeća sve intenzivnije provodila austrijska vlada, a nesumnjivo i slabo ostvarivanje glavnih ciljeva ondašnje službene hrvatske politike i javnosti, pridonijeli su raslojavanju na zagrebačkoj/hrvatskoj novinskoj sceni. Dio do tada liberalnih i prema austrijskoj vladi oporbeno orijentiranih listova napustio je oporbenu orijentaciju i više ili manje otvoreno počeo je podržavati politiku vlade habsburške države. Od zagrebačkih listova na stranu vlade stali su *Agramer Zeitung* i *Novine dalmatinsko-hèrvatsko-slavonske* (od srpnja 1849. *Narodne novine*), dok su *Südslawische Zeitung* i *Jugoslavenske novine* i dalje zadržali oporbenu orijentaciju. Osim tih

⁴⁵ "O ravnopravnosti u Ugarskoj i Vojvodini", *JN*, br. 103, 9. 8. 1850.

⁴⁶ Ta prisega službeno je donesena nakon proglašenja ustava od 25. travnja 1848. koji je ubrzo prestao vrijediti.

⁴⁷ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 196, 29. 11. 1850.

⁴⁸ "Iz Zagreba", *JN*, br. 173, 2. 11. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 174, 4. 11. 1850.

listova u Zagrebu je izlazio i konzervativno usmjereni *Katolički list zagrebački*. Rezultat navedene političke polarizacije brojne su polemike o različitim političkim, društvenim, kulturnim i gospodarskim pitanjima, ali najčešće su predmet polemika bila pogrešna citiranja te iskrivljavanje pojedinih teza izvlačenjem iz konteksta, na temelju čega su se protivniku pridijevale diskreditirajuće političko-ideološke kvalifikacije. Takvi su članci često bili vrlo duhoviti, bitkog izričaja i ironične intonacije. U takvim polemikama na jednoj strani najčešće su stajali liberalno-oporbeni listovi, a na drugoj su strani bili konzervativni i provladini listovi. Polemičke istupe u zagrebačkim oporbenim listovima najčešće su napisali njihovi urednici. Josip Dvoranić u *Jugoslavenskim novinama* najviše je polemizirao s *Agramer Zeitungom* i *Novinama dalmatinsko-hrvatsko-slavonskim*, predbacujući im promjenu političkih stajališta, iskrivljavanje činjenica, prešućivanje informacija koje proturječe vladinoj politici, pogrešno tumačenje stajališta koja zastupaju liberalni listovi. Provladini su listovi ponekad u obrani politike bečke vlade išli čak toliko daleko da su intervenirali u izjave pojedinaca, kojima su opravdavali neke svoje postupke. Time su, prema mišljenju Dvoranića i kruga oko lista kojega je uređivao, postigli potpuno suprotni učinak i diskreditirali su se u očima javnosti.⁴⁹

Ocjena rada Banskoga vijeća također je postala predmet polemike. Uredništvo *Agramer Zeitung* predbacilo je uredništvu *Jugoslavenskih novina* da je kameleon, jer brani Bansko vijeće, a ranije ga je napadalo. Dvoranić lucidno ismijava navodnu političku postojanost "Agramerice" i upućuje na polemiku o radu Banskoga vijeća koju je taj list 1849. godine vodio sa *Slavenskim Jugom*. Poput njega, i list koji Dvoranić uređuje brani one odluke Banskoga vijeća koje drže dobrima, a kritizira po vlastitoj ocjeni pogrešne poteze privremene hrvatske vlade.⁵⁰ O toj je temi Dvoranić polemizirao i s Imbrom Tkalcem, privremenim urednikom *Südslawische Zeitung*. Uspoređujući rad Banskoga vijeća i austrijske vlade, Tkalac je ustvrdio da je Bansko vijeće u Hrvatskoj vladalo godinu dana i nije ništa učinilo za napredak zemlje, a austrijska vlada u Hrvatskoj upravlja tek tri mjeseca i učinila je sve potrebno. Dvoranić je argumentirano opovrgnuo Tkalčeve tvrdnje, ističući da je Bansko vijeće kao privremena vlada s obzirom na okolnosti (rat, skromna financijska sredstva, zbog nužnosti besplatnog rada nemogućnost angažiranja najkvalitetnijih službenika) učinilo mnogo dobrih poteza: očuvalo je red i mir u zemlji, uspješno organiziralo opskrbu vojske, uvelo je narodni jezik u sve javne poslove, uredilo državne financije bez državnog duga, kojim su opterećene sve zemlje Monarhije koje su sudjelovale u ratu; ali priznaje da neke svoje planove Vijeće nije moglo realizirati zbog nedostatka novca. Suprotno Tkalčevim

⁴⁹ Takav se slučaj dogodio kad su *Narodne novine* objavile izjavu jednoga državnog službenika, dopisujući optužbe na račun uredništva *Jugoslavenskih novina*, kojih u originalnoj izjavi nije bilo. Usp. "Kako naše ministerialne novine opovërgavaju", *JN*, br. 46, 3. 6. 1850.; "Iz groba", *JN*, br. 52, 10. 6. 1850.

⁵⁰ "Iz Zagreba", *JN*, br. 164, 22. 10. 1850.

tvrdnjama, Dvoranić ocjenjuje da austrijska vlada za svoje jednogodišnje vladavine (prema njegovu mišljenju ona upravlja u Hrvatskoj i Slavoniji od proglašenja Oktroiranog ustava, a ne tek tri mjeseca, tj. od osnivanja Banske vlade, kako tvrdi Tkalac) nije učinila ništa osobitoga za Hrvatsku: preuzela je hrvatske financije; uvela razne nove poreze; umjesto sa Saborom kao izabranim predstavničkim tijelom, konzultira se s povjerenicima; nameće njemački jezik, uprava nije ništa bolja nego prije; u sudstvu je na snazi provizorij; općine su ostale nepromijenjene, a od prijeko potrebne reforme školstva preustrojila je samo jednu gimnaziju. Stoga Dvoranić zaključuje da su austrijski ministri mogli napraviti mnogo više za Hrvatsku.⁵¹

S anonimnim dopisnikom *Katoličkog lista zagrebačkog* Dvoranić je polemizirao o pitanju crkvene unije te metoda i načina za njezino ostvarenje, odbacujući kao neutemeljene i dezinterpretirane navode oponenta da je u svome listu neke negativne postupke pripisao Katoličkoj crkvi. U ime kruga oko lista koji uređuje, Dvoranić se izjasnio da podržava crkveno jedinstvo, ali samo ako se ono ostvari slobodnom voljom i bez prisile.⁵²

Odbacio je napade mađarskog lista *Pesti naplo*, koji je, iskrivljujući istinu i uljepšavajući je, usporedio mađarske zahtjeve Hrvatima u pogledu jezika s hrvatskim zahtjevima u Rijeci i ustvrdio da su hrvatski zahtjevi mnogo teži. Dvoranić to argumentirano opovrgava i upozorava Mađare neka ne siju mržnju i proriče im sudbinu Poljaka, odnosno podjelu zemlje.⁵³

Kao ilustraciju stila i izričaja koji su se rabili u polemikama na obje strane, donosim Dvoranićevu karakterizaciju *Agramer Zeitung*: “Poznajete li gospu Agramericu? – Ta tko nebi te poznavao, tko nije čuo za ovu izkustva punu blebetušu, koja je prošla kroz sve političke phase, kao olovo kroz vatru i pokušala sva državna načela, kao mudri lékar sve lékarije, te sada može s najvećjim ponosom uzkliknuti, da je ‘über alle Grundsätze erhaben!’”⁵⁴

Novinske polemike bile su posredni pokazatelj složenih političkih, društvenih i gospodarskih prilika u kojima su se tada nalazile Hrvatska i Slavonija. O tome svjedoče i zanimljivi članci koje je vrlo vjerojatno napisao Dvoranić.

Sukladno liberalnim shvaćanjima o nužnosti gospodarskog razvitka, utemeljenog na privatnom vlasništvu i slobodnoj trgovini, kao preduvjetu za napredak i razvoj svih segmenata društva, autor je pažljivo pratio i podupirao rad Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva, donoseći izvještaje s glavne skupštine Društva i komentirajući odluke koje je ta skupština donijela. Nakon nepovoljnih okolnosti u protekle dvije godine (revolucionarna previranja u

⁵¹ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 166, 24. 10. 1850.

⁵² “Iz Zagreba”, *JN*, br. 139, 23. 9. 1850.; “Iz Zagreba”, *JN*, br. 170, 29. 10. 1850.

⁵³ Članak bez naslova, *JN*, br. 182, 13. 11. 1850.

⁵⁴ Citat je iz članka “Iz Zagreba”, *JN*, br. 32, 15. 5. 1850., a prijevod glasi: “uzdignuta iznad svih načela!” Navodim članke u kojima je urednik vodio još nekoliko kraćih polemika s *AZ*. Usp. “Iz Zagreba”, *JN*, br. 164, 22. 10. 1850.; “Iz Zagreba”, *JN*, br. 190, 22. 11. 1850.

Monarhiji, V. Š.), Gospodarsko društvo treba još aktivnije nego ranije obnoviti svoju djelatnost. Jedna od njegovih glavnih zadaća je davati upute zemljoposjednicima za racionalnu obradu zemlje i upravljanje imanjima, što je osobito važno nakon ukidanja urbarskih podavanja. Upozorivši zemljoposjednike da više neće moći obavljati neku dobro plaćenu službu u državnoj upravi ili sudstvu i istovremeno upravljati svojim imanjem, poziva ih da se aktivno uključe u rad Društva, koje bi, kao u drugim zemljama, trebalo usmjeravati trendove gospodarskog razvoja. Početna aktivnost novoizabranog predsjednika Društva,⁵⁵ prema autorovu mišljenju, pobuđuje nadu da će Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo doista i ostvariti svoju važnu društvenu ulogu.⁵⁶

Već otprije vrlo složenu gospodarsku situaciju u Monarhiji dodatno su zakomplicirali rat protiv mađarskoga i talijanskoga revolucionarnog pokreta, ali i sve veći financijski problemi države. Jedna od metoda kojom je austrijska vlada nastojala poboljšati nepovoljno financijsko stanje države bilo je smanjivanje vrijednosti novca, a osobito papirnato novca. Prema Dvoranićevoj ocjeni takva je politika snažan udarac svim slojevima stanovništva, a iz nekih neimenovanih novina prenosi ocjenu da se Austrija nalazi samo korak do državnog bankrota. Svjestan velikog utjecaja ondašnjih novina na javnost, Dvoranić se ispričava što novine u takvim okolnostima ne mogu pružiti utjehu javnosti.⁵⁷

Svijest o vrlo kompleksnoj medijskoj ulozi novina u hrvatskome društvu sredinom 19. stoljeća kao oblikovatelja javnoga mnijenja, ali i kao važnoga društvenog korektiva, uz vlastitu obrazovnu usmjerenost, zacijelo je potaknula Dvoranića na pisanje zanimljivih i stručnih članaka o problemima vezanima uz funkcioniranje državne uprave i sudstva. Zastupajući liberalna načela, koja su osim osobnih sloboda i prava, pravnu državu i parlamentarizam uz trodiobu vlasti držala jednim od temelja moderne dobro uređene države, Dvoranić je zagovarao odvajanje uprave i sudstva, a svojim je člancima nastojao informirati javnost o glavnim razlozima koji upućuju na takav ustroj državne administracije.

Uvod u preustroj državne administracije u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je raspuštanje Banskoga vijeća, čime je, prema Dvoranićevu mišljenju, završila revolucija u Hrvatskoj. Jedina prava brana protiv pobuna i revolucija jesu ustav i poštovanje prava naroda.⁵⁸ Raspušteno Bansko vijeće zamijenila je Banska vlada, a njezinim osnivanjem započelo je novo razdoblje državnog života Hrvatske. Umjesto dotadašnjega jedinstvenoga upravnog i sudskog sustava započelo je

⁵⁵ Donat Tomić Treščenski izabran je 22. kolovoza 1850. za predsjednika Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva.

⁵⁶ "Iz Zagreba", *JN*, br. 113, 22. 8. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 116, 27. 8. 1850.; uvodnik bez naslova, *JN*, br. 113, 22. 8. 1850.

⁵⁷ "Iz Zagreba", *JN*, br. 194, 27. 11. 1850.

⁵⁸ "Iz Zagreba 26. lip.", *JN*, br. 66, 26. 6. 1850.

njihovo odvajanje, što je jedna od temeljnih odrednica Oktroiranoga ustava koji se konačno počinje primjenjivati. Izrazivši radost zbog toga, autor upozorava da treba učiniti još mnogo toga da se Oktroirani ustav doista počne primjenjivati: potrebno je donijeti državne ustave za Hrvatsku i Ugarsku kojima bi se definirao njihov odnos prema središnjoj vladi; treba donijeti zakon o tisku, o općinama, potrebno je urediti pravosudni sustav i prilagoditi ga pravosudnom sustavu drugih austrijskih zemalja.⁵⁹ Premda u starom upravno-pravosudnom sustavu mnogo toga nije bilo dobro, kao jednu od pozitivnih značajki autor ističe ljudske i političko-upravne kvalitete dotadašnjega banskog namjesnika Mirka Lentulaja: svojim poštenjem i postojanošću, dosljednom obranom ustava, slobode i narodnosti te opiranjem nezakonitosti i samovolji stekao je veliki ugled među svojim sunarodnjacima, a čini se i među pretpostavljenima, jer ga je vladar odlikovao prigodom umirovljenja.⁶⁰

Svojevrсни uvod u analizu predstojeće reforme državne uprave u Hrvatskoj predstavljao je carev patent od 7. travnja 1850.⁶¹ o priznavanju pojedinih zaključaka Hrvatskog sabora iz 1848. Analizirajući koje su od svojih političkih ciljeva tim patentom Hrvati ostvarili, Dvoranić ističe da s obzirom na okolnosti (jačanje proturevolucionarnih snaga posvuda u Europi) mogu biti zadovoljni ostvarenim. Naime, prema njegovu mišljenju, vladarev patent pisan je u ustavnome duhu, spona je između Oktroiranog ustava i nekadašnjega ugarsko-hrvatskog ustava, potvrdio je legitimnost Hrvatskog sabora iz 1848., nije potpuno srušio temelje državnog ustroja u hrvatskim zemljama, nego na njima nadograđuje, priznao je saborski zaključak o uporabi narodnog jezika u svim javnim poslovima i najavio je reforme uprave i pravosuđa.⁶² U drugome je članku Dvoranić istaknuo i negativne strane novoga državnog ustroja Trojedne Kraljevine, kojemu su otvorena vrata spomenutim patentom: Vojna krajina i dalje je ostala odvojena od civilne Hrvatske i Slavonije, što se opravdavalo interesima Monarhije; ukinut je municipalni život, što će, prema autorovu mišljenju, dovesti do gubitka zanimanja javnosti za politički život; zaposlen je veliki broj uglavnom nesposobnih činovnika, a taj će problem vlada nastojati riješiti dovođenjem stranih činovnika, ali i zapošljavanjem domaće inteligencije, koja će tako postati slijepim oruđem svojih poslodavaca. Zbog toga će narod izgubiti svoje zagovornike, a pojavit će se i problem kontrole državnih službenika, teško rješiv u tim okolnostima. Budući da sloboda tiska zapravo više ne postoji, oporbeni tisak može samo djelomice obavljati svoju ulogu kontrole državnog aparata.⁶³ Hrvatska je javnost već ranije naslućiva-

⁵⁹ "Iz Zagreba", *JN*, br. 68, 28. 6. 1850.

⁶⁰ "Iz Zagreba", *JN*, br. 67, 27. 6. 1850.

⁶¹ Proglašen je 26. lipnja 1850., dan prije nego što je počela djelovati Banska vlada, koja je, vrijeme će to pokazati, bila puka izvršiteljica odluka bečke vlade.

⁶² "Naše stečevine", *JN*, br. 70, 2. 7. 1850.

⁶³ "Naše rane", *JN*, br. 80, 13. 7. 1850.

la, a uredništvo *Jugoslavenskih novina* potvrdilo je bojazan o velikom državnom aparatu u Hrvatskoj. Na temelju podataka o budućoj sistematizaciji radnih mjesta u svim granama uprave i sudstva u Hrvatskoj, dobivenih iz pouzdanog izvora, Dvoranić je procijenio da će u svim granama uprave, u sudstvu, financijskim tijelima, tijelima nadležnim za graditeljstvo, šumarstvo, u zdravstvu itd. Hrvatska ukupno imati oko 3.000 državnih službenika, što će hrvatski proračun godišnje stajati oko 2 milijuna forinti srebra.⁶⁴

Bez obzira na negativne elemente novog ustroja državne uprave, Dvoranić nije imao dvojbi o potrebi razdvajanja uprave i pravosuđa, što je predviđeno Oktroiranim ustavom. Premda dosadašnji sustav uprave u Hrvatskoj, u kojem su bili integrirani uprava i pravosuđe, u stanovništva nije izazivao dvojbe o tome u čijoj je nadležnosti pojedini problem, takav je sustav imao i mnoge negativne strane: sporost i neučinkovitost sustava, korumpiranost i nekompetentnost sudaca, koji su ujedno bili i upravni službenici, povlašteni položaj bogatijih društvenih slojeva te posljedično nepovjerenje u pravosudni sustav. Zbog velikog opsega poslova nužno je razdvajanje uprave i pravosuđa, jer ista osoba ne može imati dovoljno kvalitetno znanje iz oba područja, niti dovoljno vremena za kvalitetno obavljanje službe suca i upravnog činovnika u sklopu uobičajenoga radnoga vremena. Osim toga, sudac treba biti nezavisan i odgovoran jedino zakonu, a upravni službenik hijerarhijski je odgovoran svojima pretpostavljenima. To su preduvjeti za uspješnu reformu i modernizaciju uprave i sudstva u Hrvatskoj, dakako, ako to ne ostane samo na papiru.⁶⁵ Reforma uprave i sudstva u Hrvatskoj nije ostala tek mrtvo slovo na papiru. Njezino provođenje praćeno je brojnim teškoćama i dvojbama pa i suprotstavljenim stajalištima o sadržaju, modalitetima i dinamici provedbe.⁶⁶

Modernizacija sudstva u Hrvatskoj započela je pozivanjem u Beč državnog odvjetnika Petra Očića. U ironično intoniranom članku Dvoranić ističe Očićeve zasluge za hrvatsko pravosuđe, osobito za obranu hrvatskih liberalnih listova. Često je protiv njih podizao parnice radi uvrede veličanstva i veleizdaje i gubio ih. Zbog tih je kvaliteta pozvan u Beč da pomogne u rješavanju nekih spornih sudskih pitanja i da sudjeluje u izradi zakona o tisku, koji bi državnome odvjetniku omogućio da uvijek odnese pobjedu u sudskome procesu.⁶⁷ Negativna selekcija kadrova uz namještanje nestručnih i korumpiranih osoba bila je jedna od boljki hrvatskog sudstva. Zbog toga je Dvoranić pozdravio privremene naredbe o ustroju sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji, koje će, prema

⁶⁴ "Iz Zagreba", *JN*, br. 45, 1. 6. 1850.

⁶⁵ "Oddruženje pravosudja od političkoga upravljanja", *JN*, br. 87, 22. 7. 1850.

⁶⁶ O modernizaciji i preustroju uprave i sudstva u Hrvatskoj i Slavoniji na prijelazu u pedesete godine 19. stoljeća usporediti Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb 1985., 71.-82., 100.-115., a o prezentaciji te problematike u hrvatskom liberalnom tisku V. ŠVOGER, *Hrvatsko liberalno novinstvo*, 215.-249.

⁶⁷ "Iz Zagreba 1. sèrpnja", *JN*, br. 2, 4. 7. 1850.

pouzdanim izvorima, tih dana donijeti Povjerenstvo za uvođenje novoga sudskog ustroja. Kao glavne značajke tih odredaba autor ističe: odvajanje uprave i pravosuđa; Banski stol ostaje apelacijski sud za Hrvatsku i Slavoniju dok ne riješi zaprimljene predmete, a zatim će se ukinuti; županijski sudovi su sudovi prve molbe; svi suci odgovorni su Povjerenstvu za uvođenje novoga sudskog ustroja i od njega primaju upute, a svi županijski i gradski odvjetnici bit će odgovorni generalnom prokuratoru, kojemu će jednom mjesečno podnositi izvješća; odmah se uvodi kratki sudski postupak, a suci svojim imetkom trebaju nadoknaditi štetu koju su izazvali svojim pogrešnim odlukama. Dvoranić osobito pozdravlja činjenicu što su dvije posljednje stavke potvrđene ministarskom naredbom, jer će njihova primjena smanjiti trajanje sudskih procesa, ali i troškove te uvelike smanjiti zloporabe sudaca.⁶⁸ Vlastito zanimanje, ali i zanimanje javnosti za preustroj sudstva Dvoranić je pokazao i objavljivanjem niza članaka anonimna autora, očito pravnog stručnjaka i vjerojatno suca, o stručnim i ljudskim kvalitetama koje treba posjedovati svaki sudac kao nužan preduvjet za kvalitetno obavljanje sudačke dužnosti.⁶⁹

Čini se da Dvoranić nije više pisao o problemu preustroja sudstva, ali je pisao o drugim pitanjima važnima za funkcioniranje države, primjerice o različitim porezima, o zakonskom listu za Hrvatsku i Slavoniju te o promjenama u sustavu poštarine. Krenimo redom.

Nakon pobjedničkog svršetka rata u Mađarskoj kojim je sačuvano jedinstvo Monarhije i proglašenja Oktroiranog ustava u cijeloj državi, austrijska je vlada odlučno nastavila provoditi već započetu politiku centralizacije, ujednačavajući upravni i pravosudni sustav u svim habsburškim zemljama, uvodeći jednoobrazne institucije i porezni sustav. Nakon što su 1848. u cijeloj Habsburškoj Monarhiji ukinuta urbarijalna podavanja ukinuta je i povlastica mađarskog i hrvatskog plemstva koje je bilo oslobođeno plaćanja poreza. Jedan od prvih poreza kojega je, sukladno novom poreznom sustavu, moralo plaćati i hrvatsko plemstvo bila je zemljarina (Grundsteuer). Tim povodom ravnatelj izravnog poreza u Hrvatskoj i Slavoniji, Donat Tomić, izdao je naredbu o popisivanju svih plemićkih imanja u Hrvatskoj i Slavoniji do konca lipnja 1850. uz naznačivanje njihove veličine i iznosa poreza kojega bi vlasnik odsad trebao plaćati. Dvoranić ne dijeli Tomičevo uvjerenje da će županije lako obaviti taj posao i na primjeru Zagrebačke županije ilustrira teškoće s tim u svezi. Na području županije porez je popisano još 1848., ali su zemljoposjednici dali umanjene podatke o svojim imanjima pa taj popis ne može poslužiti kao temelj za obračun poreza. Troškove provođenja popisa nadoknadit će se na uobičajeni način - povećanjem porezne osnovice svake općine za 100 forinti, dakle na račun seljaka. Umjesto toga autor preporučuje primjenu mjere koja se koristi

⁶⁸ "Iz Zagreba", *JN*, br. 113, 23. 8. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 118, 29. 8. 1850.

⁶⁹ "Kakov treba da bude sudac", *JN*, br. 115, 26. 8. 1850., br. 116, 27. 8. 1850., br. 118, 29. 8. 1850., br. 119, 30. 8. 1850., br. 123, 4. 9. 1850., br. 124, 5. 9. 1850., br. 125, 6. 9. 1850.

u drugim austrijskim zemljama: država organizira, a vlasnici, za koje se sumnja da su dali umanjene podatke o svojim imanjima, moraju platiti troškove izmjere tih imanja i trostruko veći porez. Pod prijetnjom takva postupka i u Hrvatskoj bi mnogi vlastelini nadležnim državnim organima dostavili ispravke svojih izvjava (Bekanntnisse).⁷⁰

Prvi listopada 1850. trebao je biti važan dan za provođenje novog poreznog sustava u Hrvatskoj i Slavoniji. Naime, toga su dana trebale biti ukinute unutarnje carinske granice u Monarhiji i uvedena biljegovina. To je ponukalo Dvoranića na komentar. Donošenje odluke o ukidanju unutarnjih carina između austrijskih zemalja i ugarskog dijela Monarhije te odluke o uvođenju biljegovine austrijska je vlada objasnila željom i ustavnom obvezom uspostavljanja stvarnog jedinstva Monarhije. Protestirajući protiv činjenice da je carski ukaz o ukidanju unutarnjih carina objavljen samo na njemačkom jeziku, autor tvrdi da je to dokaz nepoštivanja ravnopravnosti naroda i nametanja njemačkog jezika. Ne dovodeći u pitanje opravdanost odluke o ukidanju unutarnjih carina, urednik *Jugoslavenskih novina* analizira uzroke i posljedice spomenute odluke. Do početka listopada 1850. na svu robu, koja se izvozila iz austrijskih zemalja u Ugarsku i Hrvatsku, ili se iz tih zemalja uvozila u austrijske zemlje, plaćala se tridesetina (Dreissigstgebühr) te druge daće. Takvom poreznom politikom austrijska je vlada kompenzirala male porezne prihode iz Ugarske i Hrvatske, gdje plemstvo nije plaćalo porez; sprječavala je razvoj Ugarske, jer bi razvijena Ugarska s ustavnim uređenjem bila poticaj drugim austrijskim zemljama za traženje ustavnosti; carinama na ugarske i hrvatske poljoprivredne i stočarske proizvode željela je sačuvati konkurentnost poljskih plemića u tom tipu proizvodnje, jer su oni plaćali porez. Gubitak prihoda od unutarnjih carina vlada će nadoknaditi tako što će od 1. listopada 1850. svi državljani plaćati iste poreze. Dvoranić drži da će se ukidanje unutarnjih carina pozitivno odraziti na komunikaciju Hrvata sa susjednim slovenskim zemljama i potaknut će razvoj hrvatske izvozne trgovine. Strah pojedinih gospodarskih krugova u Hrvatskoj da će ukidanje unutarnjih carina uništiti domaću obrtničku proizvodnju, koja se i dosad teško nosila s konkurencijom obrtničkih i industrijskih proizvoda iz austrijskih zemalja, Dvoranić ocjenjuje pretjeranom i drži da će konkurencija pozitivno djelovati na podizanje kvalitete proizvoda domaćih obrtnika.⁷¹ Dvoranić se ovdje legitimira kao razmjerno dobar poznavatelj gospodarskih i političkih kretanja u Monarhiji i Hrvatskoj, ali i kao pristalica liberalne ideje o slobodnoj trgovini.

Najzanimljivije članke Dvoranić je napisao o još jednom novom porezu u Hrvatskoj, o biljegovini, koju su tada zvali "štampel". U vrlo oštrom, kritičkom i ironičnom članku taj autor razmatra uzroke nezadovoljstva u Hrvatskoj zbog uvođenja biljegovine. Austrijska je vlada u patentu o uvođenju biljegovine od

⁷⁰ "Iz Zagreba", *JN*, br. 50, 7. 6. 1850.

⁷¹ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 57, 15. 6. 1850.

2. kolovoza 1850. naglasila da njezino uvođenje u Hrvatskoj i Vojnoj krajini drži korakom k ostvarenju Oktroiranog ustava koji nalaže da svi državljani moraju snositi jednake terete. Dvoranić ironično komentira da od parole “sloboda, jednakost i bratinstvo” austrijska vlada nastoji ponajprije ostvariti jednakost, a budući da se jednakost u svemu ne može odmah ostvariti, vlada prvo nastoji ostvariti jednakost u nošenju tereta. Budući da prema Oktroiranome ustavu Vojna krajina i dalje postoji kao posebna krunovina, autor izražava nadu da će se uskoro i na drugim granicama Habsburške Monarhije osnovati Vojna krajina “da nas brani od barbarstva frankfurtskoga”, koji je, prema njegovu mišljenju, opasniji od turskih zuluma. Drugi način za izjednačavanje austrijskih državljana mogao bi biti ukidanje Vojne krajine, protiv čega se krajišnici sigurno ne bi bunili. Sve dok se na neki način ne izjednače općinski tereti u Austriji, svako naklapanje o jednakosti Dvoranić drži gorkom satirom. Prema njegovu mišljenju jednakost u plaćanju poreza pretpostavlja jednakost u mogućnostima privređivanja i stjecanja imetka. U tom pogledu Hrvatska je potpuno zanemarena u odnosu na druge krunovine koje su dobile definitivnu sudsku i upravnu organizaciju, u kojima je austrijska vlada poticala prosvjećivanje naroda i osnivala je strukovne škole, više škole i sveučilišta, podupirala izgradnju prometne infrastrukture, poticala razvoj obrta i trgovine. Prema novome zakonu na sve molbe, dopise, tužbe i slično potrebno je staviti biljeg da bi takvi dokumenti bili valjani pred sudom. Svi službeni dokumenti izdani privatnim osobama te izvodi iz matičnih knjiga ubuduće se moraju izdavati na biljegovanom papiru. Osim što predstavlja financijsko opterećenje stanovništvu, uvođenje biljegovine u Hrvatskoj Dvoranić ocjenjuje nerazboritim⁷² i protuustavnim, jer nove poreze može donijeti jedino parlament posebnim zakonom, za što je potrebna suglasnost oba doma parlamenta i vladara, a tako se nije postupalo pri uvođenju biljegovine. Osuđuje i činjenicu da patent još nije podijeljen činovnicima koji bi ga trebali provoditi, a trebao bi stupiti na snagu za dva tjedna. Zbog toga neimenovani izvor na visokoj funkciji izražava mišljenje da hrvatskim činovnicima neće biti dostatna cijela plaća za plaćanje kazni zbog nepoštovanja zakona o biljegovini, koji neće moći korektno provoditi, ma koliko se trudili. Zbog svega toga postoji golemo nezadovoljstvo među svim slojevima stanovništva, koje ne mogu poreći niti vladi najvjernije novine u Hrvatskoj.⁷³

Zbog nepripremljenosti državnih tijela koji bi trebali provoditi zakon o biljegovini, u Hrvatskoj je za mjesec dana odgođena njegova primjena. Čini se da se u međuvremenu situacija u tom pogledu nije mnogo popravila, jer je 1. studenoga u Zagrebu vladala velika dvojba među građanima o tome je li uveden “štempel”. Budući da građani nisu obaviješteni o tome gdje mogu kupi-

⁷² “Razborita politika bila bi malo po malo štempel uvodila, i svakako stopram posle definitivne organizacije uprave i pravosudja i posle ustrojenja obćinah.”

⁷³ “Štempel”, *JN*, br. 133, 16. 9. 1850. Zbog tog je članka zaplijenjen ovaj broj *Jugoslavenskih novina*.

ti biljege, mnogi zaključuju da biljegovina nije uvedena, jer dok poglavarstvo ne izvrši svoju dužnost, ne moraju niti građani. Zbog toga Dvoranić poziva Financijsko ravnateljstvo da umiri javnost.⁷⁴ Komentirajući uvođenje biljegovine, Dvoranić je ustvrdio da je bio u pravu kad je prije mjesec dana ocijenio preranim uvođenje toga poreza u Hrvatskoj. Uz to što je primjena tog zakona u Hrvatskoj odgođena za mjesec dana, upravna i sudska tijela u Hrvatskoj i dalje nisu spremna za njegovo provođenje, a to pogotovo vrijedi za narod, pa su zemaljski sudovi u Zagrebu i Varaždinu odbili odgovornost za primjenu tog zakona, dok im se ne razjasni. Takva je situacija očito bila plodni temelj za zlorabljenje službe u uredima koji provode taj zakon, jer su službenici odbijali davati informacije građanima, opravdavajući to navodnom zabranom. To očito nije bila istina, jer u Beču u uredu nadležnom za provođenje biljegovine radi posebni službenik koji građanima daje potrebne informacije. Stoga Dvoranić poziva odgovorne da spriječe takve zloporabe u Hrvatskoj.⁷⁵ U drugome komentaru urednik *Jugoslavenskih novina* analizira koje su društvene skupine izgubile uvođenjem biljegovine. To su gradski i županijski službenici koji su pisali različite službene dopise i župnici za izdavanje izvoda iz matičnih knjiga, jer se plaćala naknada za izdavanje takvih dokumenata. I gradske su blagajne izgubile prihode od različitih pristojbi. Svi oni, osim župnika, te će gubitke nekako nadoknaditi. Budući da su oni mnogo izgubili ukidanjem kmetstva, a uvođenjem biljegovine izgubili su još jedan važan izvor prihoda, Dvoranić drži da će država morati riješiti pitanje njihova financiranja.⁷⁶ Budući da austrijska vlada taj problem nije ni počela rješavati u onom kratkom vremenu dok su još izlazile *Jugoslavenske novine*, njihov urednik o tome više nije pisao.

Premda se novi sustav poštarine prema engleskom uzoru, uveden 1. lipnja 1850. godine,⁷⁷ mogao tumačiti i kao svojevrsna priprema i uvod u primjenu biljegovine, zbog brojnih problema vezanih uz njezinu primjenu stječe se dojam da ta priprema nije osobito pomogla niti građanima koji su je morali plaćati, niti državnim tijelima koji su je morali provoditi. Carskim patentom od 6. rujna 1850., koji je vrijedio za sve krunovine, a stupio je na snagu 1. studenoga iste godine, uvedene su pristojbe – biljezi – na karte, koledare, inozemne novine, tiskane privatne oglase koji se objavljuju u novinama.⁷⁸ Čini se da je tom mjerom vlada željela ne samo povećati državne prihode, nego posrednim načinom i smanjiti prihode novina. Dodatni udarac ograničavanju utjeca-

⁷⁴ "Iz Zagreba 1. stud.", *JN*, br. 173, 2. 11. 1850.

⁷⁵ "Iz Zagreba", *JN*, br. 176, 6. 11. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 179, 9. 11. 1850.

⁷⁶ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 177, 7. 11. 1850.

⁷⁷ Poštarinu više nije plaćao primatelj, nego je od tada plaća pošiljatelj pisma ili druge pošiljke i to kupovanjem poštanske marke. Cijene poštanskih maraka razlikovale su se ovisno o masi pošiljke i o udaljenosti mjesta u kojemu živi primatelj. Usporediti Dvoranićev anonimno objavljeni članak "Poštovne reforme", *JN*, br. 23, 3. 5. 1850.

⁷⁸ "Iz Zagreba", *JN*, br. 133, 16. 9. 1850.

ja novina na javno mnijenje vlada je namjeravala zadati poskupljenjem poštarine na novine. Najavljujući da će od 1. siječnja 1851. dvostruko poskupjeti poštarina na novine, urednik *Jugoslavenskih novina* konstatirao je da vlada tom mjerom želi otežati utjecaj oporbenih i liberalnih novina na javno mnijenje, a posredno, zbog manjeg broja čitatelja, i onemogućiti njihovo izlaženje.⁷⁹

Premda se doima apsurdnim, čini se da austrijskoj vladi nije bilo osobito stalo do toga da što je moguće više olakša distribuciju zakonskog lista za Hrvatsku i Slavoniju. Polazeći od teze da je svakoj pametnoj vladi stalo do toga da što više državljana zna zakone i vladine naredbe, jer je to najbolja metoda prevencije zločina, prijestupa i zloraba, Dvoranić pozdravlja naredbu austrijske vlade o izdavanju državnoga zakonskog lista (*Reichsgesetzblatt*) – u kojem će se tiskati svi zakoni i naredbe koji se odnose na cijelu Monarhiju – i zemaljskih zakonskih listova (*Landesgesetzblatt*), koji će donositi zakone i naredbe koji se tiču pojedine krunovine. Međutim, taj autor oštro kritizira planirani način izdavanja i distribuiranja zemaljskoga zakonskog lista za Hrvatsku i Slavoniju. Taj bi se list trebao tiskati na hrvatskom i njemačkom jeziku, što autor drži povredom načela ravnopravnosti naroda i pokušajem nametanja njemačkog jezika; ne bi se mogli kupovati pojedinačni brojevi, nego bi prodaja tekla isključivo pretplatom na sve brojeve u tekućoj godini; pojedini broj hrvatskoga zakonskog lista stajao bi četiri puta više od pojedinog broja državnoga zakonskog lista, a povrh toga za njegovu bi se dostavu trebala plaćati poštarina. Na temelju toga autor zaključuje da određeni politički krugovi očito žele otežati nabavu zemaljskoga zakonskog lista u Hrvatskoj i Slavoniji, pri čemu se služe i nezakonitim sredstvima, jer carski patent izričkom propisuje da se za distribuciju državnog i zemaljskih zakonskih listova ne plaća poštarina.⁸⁰ Čini se da je oštra kritika u novinama ponukala nadležna državna tijela da upola snize cijenu zakonskog lista za Hrvatsku i Slavoniju. Takva odluka nije zadovoljila Dvoranića, jer je cijena i dalje ostala dvostruko viša od cijene državnoga zakonskog lista, ostala je obveza njegova dvojezičnog izdanja, što nije bio slučaj u drugih nenjemačkih naroda, a ostalo je nejasno i pitanje plaćanja poštarine na taj list.⁸¹

Slučajevi sa zakonskim listom i novim porezima bili su posredan dokaz da austrijskoj vladi nije bilo osobito stalo do mišljenja i dobrobiti podanika u Hrvatskoj, niti do pridržavanja zakonite procedure, nego joj je glavni cilj bilo zakonsko i praktično ujednačavanje funkcioniranja državnih tijela u različitim krunovinama. Jedna od metoda za ostvarenje takve centralizacijske politike, koja je razmjerno malo vodila računa o specifičnostima pojedinih krunovina, bilo je nametanje njemačkog jezika u komunikaciji s državnim tijelima, ali postupno i u unutarnjim poslovima krunovina. U Hrvatskoj i Slavoniji jezič-

⁷⁹ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 198, 2. 12. 1850.

⁸⁰ Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 120, 31. 8. 1850.

⁸¹ "Iz Zagreba", *JN*, br. 125, 6. 9. 1850.

no je pitanje u tom trenutku već desetljećima bilo vrlo važan aspekt prijepora u hrvatsko-mađarskim odnosima i jedan od uzroka prekida državno-pravnih sveza između Trojedne Kraljevine i Mađarske u proljeće 1848. Budući da je tek u revolucionarnoj godini 1848., ne čekajući vladarevu potvrdu odgovarajućega saborskog zaključka iz listopada 1847., uveden hrvatski ("narodni") jezik kao službeni u upravu, sudstvo i školstvo, hrvatska je javnost na prijelazu u pedesete godine 19. stoljeća bila vrlo osjetljiva na osporavanje prava uporabe hrvatskoga jezika u javnim poslovima te na nametanje njemačkoga jezika. Članci u kojima se zagovara i argumentirano brani uporaba hrvatskoga jezika kao službenog i uredovnog jezika u Hrvatskoj ispreplitali su se s člancima u kojima se osuđuju pokušaji germanizacije. Dio tih članaka napisao je urednik Josip Dvoranić.

Germanizacija je u Hrvatsku ušla na mala vrata dolaskom ministarskog savjetnika Vinzenza Kappela, koji je i prije formalnog raspuštanja Banskoga vijeća kao *de facto* samostalne hrvatske vlade, poslan u Hrvatsku da preuzme domaće financije. Kappel je od prvoga dana i s podređenim službenicima i s višim tijelima komunicirao isključivo na njemačkom jeziku, otpustio je bivše službenike Financijskog odsjeka Banskoga vijeća, unatoč obećanju nije ih uzimao u obzir pri popunjavanju radnih mjesta, nego je na sva bolja mjesta u Odsjeku postavljao Nijemce. Dvoranić takvo ponašanje ocjenjuje kao povredu načela ravnopravnosti naroda te izražava ogorčenost i razočaranje zbog neostvarivanja načela ravnopravnosti naroda ali i drugih obećanja.⁸² Očito prema uputama iz Beča, Kappelov su primjer slijedila i druga tijela vlasti u Hrvatskoj i Slavoniji. U natječaju za popunjavanje pravnih službi u Hrvatskoj i Slavoniji zatraženo je od kandidata da molbu napišu na njemačkom jeziku, ili da prilože i prijevod molbe na njemački jezik, uz obrazloženje da će se te molbe slati u Beč. Josip Dvoranić odbacuje to obrazloženje kao neutemeljeno, tvrdeći da ministri sasvim sigurno neće čitati sve pristigle molbe, nego će to učiniti njihovi podređeni. U Hrvatskoj bi to trebali napraviti članovi odbora za ustroj sudova koji znaju hrvatski jezik. Protiv prakse nametanja njemačkog jezika prvi se javno pobunio Upravljaajući odbor Zagrebačke županije, koji je odbio dopustiti da se na njegovoj sjednici pročita Kappelov dopis na njemačkom jeziku, i odlučio uputiti reprezentaciju banu u kojoj će protestirati protiv nametanja njemačkog jezika u Hrvatskoj. Uredništvo *Jugoslavenskih novina* pozdravilo je tu odluku i pozvalo je druga upravna tijela u Hrvatskoj da postupe na isti način.⁸³ Osudu urednika izazvala je i uporaba isključivo njemačkog jezika u komunikaciji zagrebačkoga gradskoga redarstva s višim i nižim tijelima, unatoč činjenici da je zagrebačko poglavarstvo prije dvije godine uvelo narod-

⁸² "Kako se s nami postupa", *JN*, br. 28, 10. 5. 1850.

⁸³ "Iz Zagreba", *JN*, br. 82, 16. 7. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 49, 6. 6. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 100, 6. 8. 1850.

ni jezik kao službeni.⁸⁴ Njemački je jezik pomalo napredovao i u svakodnevnom životu, što Dvoranić ilustrira primjerom pogreba uglednoga zagrebačkog trgovca, nekadašnjega zapovjednika narodne straže. Pripadnici narodne straže bili su u njemačkim odorama, zapovijedalo im se na njemačkom jeziku, pjevale su se pjesme na njemačkom jeziku, čak je i natpis na lijesu bio na tom jeziku. Istodobno se i u svakodnevnom životu nižih društvenih slojeva javio otpor germanizaciji i to na simboličkoj razini. Dvoranić je opisao slučaj isticanja crnožute zastave na jednoj kući u Zagrebu prigodom svečanog dočeka bana i banice. To je izazvalo veliku pozornost, jer je od Jelačićeva imenovanja banom to bio prvi put da je netko na svojoj kući izvjesio drugu zastavu osim hrvatske trobojnice. Nakon slavlja nepoznati su počinitelji na toj kući razbili sve prozore.⁸⁵ Činjenica da nije osudio takav barbarski postupak, dovoljno govori sama za sebe.

Aktualiziralo se i pitanje uporabe hrvatskoga jezika u Vojnoj krajini. Pozivajući se na Glavni zakon za Vojnu krajinu, koji je predviđao uvođenje narodnog jezika u javne poslove u Vojnoj krajini, starješine i prisežnici u Gradiškoj pukovnici zaključili su da će sve javne poslove obavljati na narodnom jeziku. I u Ogulinskoj pukovnici odlučili su da će ubuduće hrvatski jezik biti jezik komunikacije u javnim poslovima. Dvoranić je pozdravio tu odluku i osudio zabranu zapovjedništva Gradiške pukovnije da se koristi narodni jezik u javnim poslovima. Nadu je pobudila činjenica da je spor predan banu Jelačiću na rješavanje. Kao grom iz vedra neba odjeknula je Jelačićeva odluka da se nastavi s dotadašnjom praksom uporabe njemačkoga jezika dok vladar ne sankcionira Glavni zakon za Vojnu krajinu. Autor izražava mišljenje da su njemački časnici iz zagrebačkoga glavnog zapovjedništva ili ponijemčeni časnici iz Vojne krajine bana pogrešno informirali i nagovorili na tu protuzakonitu odluku, jer žele pod svaku cijenu zadržati svoje gospodstvo u Vojnoj krajini. U ustavnoj zemlji, a takva je prema § 75. Oktroiranog ustava i Vojna krajina, vrijedi načelo da zakon stupa na snagu danom donošenja i da ga može ograničiti samo zakonodavac. Glavni zakon za Vojnu krajinu proglašen je prije dva mjeseca i narodnom jeziku osigurava pravo uporabe u upravi, sudstvu i školstvu, a njegovu uporabu isključuje jedino u vojnim poslovima. Naime, u vojnim se poslovima na cijelom teritoriju Monarhije rabi njemački jezik. Urednik *Jugoslavenskih novina* drži da ne postoji zakonski temelj za zabranu uporabe hrvatskoga jezika u Vojnoj krajini i poziva na primjenu spomenutog zakona. Ako se članak o uporabi hrvatskog jezika doista ne može odmah cjelovito provesti, trebalo bi odrediti one javne poslove u kojima se odmah može rabiti hrvatski jezik i ne sprječavati ljude u provođenju te odluke.⁸⁶

⁸⁴ "Iz Zagreba", *JN*, br. 104, 10. 8. 1850.

⁸⁵ "Iz Zagreba", *JN*, br. 44, 31. 5. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 92, 27. 7. 1850.

⁸⁶ "Iz Zagreba", *JN*, br. 107, 14. 8. 1850.; uvodnik bez naslova, *JN*, br. 114, 24. 8. 1850.; "Iz Zagreba 29. kolov.", *JN*, br. 119, 30. 8. 1850.

Vjeran liberalnim idejama Dvoranić se, dakle, zalaže za poštovanje načela ravnopravnosti naroda, koje je podrazumijevalo i pravo svakog naroda na uporabu vlastitog jezika u javnim poslovima svoje domovine i protivio se nametanju njemačkog jezika. Razumno se prilagođavajući aktualnim političkim okolnostima i pozivajući se na zakonska rješenja, zalagao se za uporabu hrvatskog jezika i u Vojnoj krajini. Svjestan je, međutim, da bi to moglo izazvati probleme zbog dotadašnje prakse isključive uporabe njemačkog jezika u Vojnoj krajini, otpora njemačkih i ponijemčenih časnika te nedosljedne politike austrijske vlade pa predlaže postupno uvođenje hrvatskoga jezika u one javne poslove, gdje se to može provesti bez ugrožavanja zajedničkih vojnih interesa i narušavanja sigurnosti Monarhije. Ponovno aktualiziranje jezičnog pitanja u Hrvatskoj i ponovno pojavljivanje mađarskih konzervativaca na političkoj sceni probudili su sjećanje na nedavnu prošlost.

U nekoliko anonimno objavljenih članaka Dvoranić je analizirao prijetvornu politiku mađarskih starokonzervativaca. U predožujskom su razdoblju Mađarski konzervativci u pogledu mađarizacije nemađarskih naroda zastupali iste ciljeve kao mađarska liberalna oporba, ali su ih željeli ostvariti na različite načine. Iza umjerenosti i razboritosti skrivali su svoje sebične aristokratske namjere i zato su u pogledu mađarizacije bili još opasniji. I oni su se protivili uvođenju hrvatskog jezika kao jezika uprave, školstva i sudstva u Hrvatskoj, svojatali su Slavoniju, unatoč suradnji s Narodnom strankom nisu se na Ugarskom saboru nikada zauzeli za hrvatska prava i interese, niti su branili hrvatske poslanike od žestokih napada mađarske liberalne oporbe. Nakon izbivanja revolucije i dolaska mađarskih liberala pod Kossuthovim vodstvom na vlast te nakon izbivanja ratnog sukoba, konzervativci su se pritaljili, čekajući rezultat sukoba da bi se mogli priključiti pobjedničkoj strani. Nakon završetka rata za očuvanje jedinstva Austrije, mađarski su se starokonzervativci ponovno pojavili na dvoru, uvjeravajući vladara i dinastiju u svoju vjernost. U ime stranke dvadeset četvero konzervativaca je, zaobišavši vladu, na neustavni način uputilo adresu vladaru u kojoj prosipaju fraze i uvjeravaju vladara da govore u ime svih ugarskih državljana svih staleža. Dvoranić im osporava pravo da govore u ime hrvatske liberalne oporbe, svjestan da je žele samo iskoristiti za svoje ciljeve.⁸⁷ U ime liberalnoga kruga oko novina koje uređuje, Dvoranić se izjašnjava za primjenu Oktroiranoga ustava za što se zalaže velika većina političkih stranaka i skupina različite ideološke i političke orijentacije. Protiv primjene Oktroiranog ustava jedino su mađarski konzervativci koji teže za očuvanjem starih privilegija i starog dualizma uz prevlast mađarštine i njemštine, ali to prikrivaju različitim frazama. Uspoređujući političke ciljeve hrvatskih liberala i mađarskih konzervativaca, autor konstatira prividne sličnosti. Međutim, dok se hrvatski liberali iskreno zalažu za slobodnije uređenje općina, protive se nepotrebnom povećanju birokracije, ali ne po cijenu zadr-

⁸⁷ "Stari konservativci. I.", *JN*, br. 60, 19. 6. 1850.

žavanja zloporaba proizašlih iz povezanosti uprave i sudstva te korumpiranosti i ovisnosti sudaca od plemstva; zalažu se za ukidanje feudalnih uredaba koje su sprječavale razvoj obrta, trgovine i poljoprivrede te za primjenu načela jednakosti pred zakonom, mađarski konzervativci te političke ideje zagovaraju samo prividno, želeći prikriti svoje namjere očuvanja aristokratskoga gospodstva.⁸⁸ Glavno načelo politike mađarskih starokonzervativaca je načelo svršenog čina dok se ne promijene okolnosti i pruži im se prilika da se neki takav svršeni čin ne promijeni. Prema Dvoranićevu mišljenju, mađarski starokonzervativci to su i dokazali. Odcjepljenje Hrvatske od Ugarske priznali su kao svršeni čin, a u trenutku dok on o tome piše konzervativci traže očuvanje jedinstva ugarske krune, što, prema njegovu mišljenju, uključuje i reinkorporaciju Hrvatske. Jednako tako u pogodnom bi trenutku promijenili i odluku o ukidanju urbarijalnih podavanja i ukinuli sve hrvatske revolucionarne stečevine. Na pregovorima u Beču o budućem ustroju Ugarske tu kraljevinu zastupaju samo mađarski konzervativci, koji svim silama nastoje vratiti jedinstvo Ugarske, uvesti mađarski jezik u škole i sve javne poslove. Liberalni krug oko *Jugoslavenskih novina* priznaje Mađarima sva prava koja je tražio za Hrvate i druge narode, ali ne priznaje mađarsku supremaciju i upozorava austrijsku vladu da bi je suradnja s mađarskim konzervativcima mogla skupo stajati. Na primjeru odnosa mađarskih starokonzervativaca prema Rusinima u Ugarskoj ilustrira njihovu prijetvornu, sebičnu i opasnu politiku.⁸⁹

Dvoranić nije austrijskoj vladi predbacivao samo suradnju s mađarskim konzervativcima, nego i posvemašnju nebrigu za poticanje duhovnog napretka hrvatskog naroda. Ministar prosvjete potiče razvoj njemačkog školstva na svim razinama, a hrvatsko školstvo uopće ga ne zanima. Osim toga, vlada je nametnula biljegovinu i na koledare i na novine, a to su gotovo jedine tiskovine u Hrvatskoj koje se čitaju. Zbog njihova poskupljenja ubuduće će ih čitati još manje ljudi. Na temelju toga autor zaključuje da bi netko mogao pomisliti da austrijska vlada Hrvate namjerno ostavlja u neznanju da bi ih mogla rabiti kao prikladno oruđe za svoje ciljeve.⁹⁰

Zanimanje za prosvjetnu problematiku urednik *Jugoslavenskih novina* demonstrirao je u nekoliko kraćih članaka o aktualnostima u hrvatskome školstvu,⁹¹ a svijest o važnosti pojedinih društvenih fenomena pokazao je pozivom na sudjelovanje u raspravi o patrijarhalnom životu. Konstatiravši da je patrijarhalnost glavni temelj narodnog života hrvatskoga naroda, ali i da se mišljenja o njezinoj pretežno pozitivnoj ili negativnoj ulozi u društvu razliku-

⁸⁸ "Stari konzervativci. II.", *JN*, br. 64, 24. 6. 1850.

⁸⁹ "Nove spletke starih konzervativaca", *JN*, br. 76, 9. 7. 1850.; uvodnik bez naslova, *JN*, br. 77, 10. 7. 1850.

⁹⁰ "Obskurantizam naše vlade", *JN*, br. 139, 23. 9. 1850.

⁹¹ "Iz Zagreba", *JN*, br. 112, 22. 8. 1850.; "Iz Zagreba", *JN*, br. 185, 16. 11. 1850.

ju, urednik je najavio otvaranje stranica *Jugoslavenskih novina* člancima o tom fenomenu sa željom da pripremi temelj za donošenje odluke Hrvatskog sabora o tome tada aktualnom društvenom pitanju.⁹² Međutim, zabrana lista prekinula je započetu javnu raspravu pobornika i protivnika patrijarhalnog života.

Na kraju još nekoliko riječi o Dvoranićevoj ocjeni vladine politike prema novinama koje je uređivao. O oštroj i neprijateljskoj politici austrijske i hrvatske vlade prema tom listu svjedoče zabrane pojedinih brojeva *Jugoslavenskih novina*, zabrana lista u Vojvodini Srbiji i Tamiškom Banatu⁹³ te konačna zabrana lista u prosincu 1850. godine. Zbog raširenog mišljenja da su *Jugoslavenske novine* nasljednik zabranjenoga *Slavenskog Juga*, a takvo je mišljenje javnosti podržavalo i uredništvo, novi je list od početka izlaženja izazvao veliku pozornost službenih tijela u Zagrebu. Bansko je vijeće preko Franje Kukuljevića 9. travnja 1850. naredilo zagrebačkome gradskom sucu Janku Kamaufu da ispita s čijim su dopuštenjem počele izlaziti *Jugoslavenske novine*, a upravitelju pošta naredilo je da spriječi distribuciju lista poštom. Budući da su izdavači lista braća Župan na novi list prenijeli jamčevinu uplaćenu za zabranjeni *Slavenski Jug*, utvrđeno je da nema zakonskih prepreka za izdavanje *Jugoslavenskih novina* i dopušteno je njihovo distribuiranje poštom.⁹⁴ Uredništvo je o tome još isti dan obavijestilo čitatelje.⁹⁵ Daljnji represivni korak prema tome listu Banska je vlada učinila zapovjedivši konfiskaciju broja 133. *Jugoslavenskih novina* u kojem je objavljen Dvoranićev oštar članak o uvođenju biljegovine u Hrvatskoj i Slavoniji. Zbog tog je članka ban Josip Jelačić inicirao pokretanje sudskog postupka protiv urednika, naredivši podbanu Benku Lentulaju neka od državnog odvjetnika zatraži pokretanje sudskog postupka protiv urednika Dvoranića. Međutim, zamjenik državnog odvjetnika, Ivan Mažuranić, izvijestio je Bansku vladu da bi zbog nedostatnih odredaba Jelačićeva tiskovnog zakona od 9. svibnja 1849. i zbog promjene sudskog ustroja u Hrvatskoj i Slavoniji svaki domaći sud mogao izraziti svoju nenadležnost za tiskovne procese, pa bi inzistiranje na takvom procesu kompromitiralo državnu vlast. Zbog navedenoga, državno odvjetništvo neće ništa poduzeti protiv urednika toga lista.⁹⁶ Nezadovoljni Jelačić potužio se ministru Antonu Schmerlingu, međutim, on je podržao Mažuranićev postupak. Slijedom toga, Jelačić je preko B. Lentulaja naredio urednicima zagrebačkih novina neka se ne usude objavljivati članke u kojima se vrijeđaju vlada, javne oblasti ili pojedine osobe ili poti-

⁹² Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 171, 30. 10. 1850.

⁹³ "Iz Zagreba", *JN*, br. 69, 1. 7. 1850.

⁹⁴ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (HDA), Bansko vijeće, kutija X., Unutarnji odsjek, dokumenti 733. i 793. iz 1850. godine.

⁹⁵ "Iz Zagreba", *JN*, br. 5, 12. 4. 1850.

⁹⁶ HDA, Banska vlada (BV), II., 173/R iz 1850. godine.

če nezadovoljstvo,⁹⁷ a nešto kasnije ponovno je zatražio mišljenje o mogućnosti pokretanja sudskog procesa protiv urednika *Jugoslavenskih novina*, ali je ponovno dobio isti odgovor.⁹⁸

Komentirajući slučaj zapljene broja 133. *Jugoslavenskih novina*, urednik Dvoranić analizirao je prema kojem je zakonu postupala Banska vlada, utvrdivši da takav postupak nije u skladu niti s austrijskim zakonom o tisku, niti s Jelačićevim tiskovnim zakonom. Taj vladin čin povreda je privatnog vlasništva i indirektna potvrda činjenice da se Hrvatska nalazi “u ‘Belagerungszustandu’ ne vojničke nego civilne vlasti!”⁹⁹

Na temelju navedenoga razvidno je da je Banska vlada, produžena ruka bečke vlade, samo čekala povod za konačnu likvidaciju lista. Kao povod za zabranu poslužio je članak Avelina Čepulića “Iz Hrelin-grada”, objavljen u broju 207. *Jugoslavenskih novina* od 12. prosinca 1850. u kojem autor oštro kritizira političko stanje u Monarhiji i ocjenjuje ga tek malo boljim od političke situacije u Turskoj. Po nalogu podbana, zbog Čepulićeva je članka 13. prosinca 1850. zabranjen taj list. Zabrana se opravdavala time što se urednik nije pridržavao Jelačićeve naredbe da se ne smiju objavljivati članci uvredljivi za vladu ili pojedince te članci koji izazivaju nezadovoljstvo ili razdraženost u narodu. Zabranjeni list ne smije izlaziti dok za Hrvatsku i Slavoniju ne izađe novi zakon o tisku. Nalog o zabrani prenesen je zagrebačkom velikom županu na izvršenje i o tome je obaviješten ban Jelačić.¹⁰⁰ Idućeg je dana ravnatelj zagrebačkoga gradskog redarstva izvršio nalog o zabrani. Urednik je o zabrani lista čitatelje obavijestio tiskanim proglasom u kojem je razloge za zabranu lista odbacio kao neutemeljene, protestirao protiv neustavnog postupka vlasti i najavio da će u Beču tužiti bana i “njegove organe”. Također je najavio da će list ponovno izlaziti od početka 1851. godine nakon što izađe novi zakon o tisku.¹⁰¹

Žalba uredništva *Jugoslavenskih novina*, ako je uopće uložena, o čemu nisam pronašla podatke, nije mogla donijeti rezultat koji je očekivalo uredništvo, jer su upravna tijela u Zagrebu radila prema izravnim ili neizravnim uputama iz Beča, a tamošnja je vlada bila vrlo nezadovoljna pisanjem zagrebačkoga liberalnog tiska. Tako je zabrana tih novina postala konačnom.

Čini se da je zabrana *Jugoslavenskih novina* donijela i kraj Dvoranićeve publicističke karijere i on je, poput brojnih drugih hrvatskih intelektualaca

⁹⁷ HDA, BV, II., 165/R iz 1850. godine.

⁹⁸ HDA, BV, II., 181/R iz 1850. godine.

⁹⁹ “Iz Zagreba”, *JN*, br. 136, 19. 9. 1850.

¹⁰⁰ HDA, BV, II., 182/R iz 1850. godine.

¹⁰¹ “Gospodi predplatiteljem!”, proglas od 15. prosinca 1850., uvezan uz komplet lista u NSK, signatura 86 165.

onoga vremena, odlučio izgraditi karijeru na drugome području. Očividno postupno, ali tada već znatno uznapredovalo pogoršavanje uvjeta za političko djelovanje, zacijelo ga je motiviralo za promjenu prezimena i političkih stajališta, što mu je, uz stručne kompetencije, vjerojatno pomoglo u građenju karijere u državnoj službi.

PRILOG

Popis članaka Josipa Dvoranića za koje je utvrđeno autorstvo¹⁰²

- "Iz Zagreba 13. svibnja", *NDHS*, br. 48, 16. 5. 1848.
- "Iz Zagreba", *NDHS*, br. 48, 16. 5. 1848.
- "Iz Zagreba 11. svibnja", *NDHS*, br. 57, 12. 5. 1849.
- -ć., "Iz Zagreba", *SJ*, br. 104, 1. 8. 1849.
- J. D., uvodnik bez naslova, *SJ*, br. 129, 1. 9. 1849.
- J. D., "Sadašnji mir Austrie", *SJ*, br. 160, 9. 10. 1849.
- "U Zagrebu 1. studenog", *SJ*, br. 180, 2. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 180, 2. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 183, 6. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 186, 9. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 188, 12. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 191, 15. 11. 1849.
- J. D., "Iz Zagreba", *SJ*, br. 193, 17. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 194, 19. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 196, 21. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 200, 26. 11. 1849.
- J. D., "Iz Zagreba", *SJ*, br. 203, 29. 11. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 204, 30. 11. 1849.

¹⁰² Autorstvo navedenih članaka utvrđeno je prema potpisu ispod članka, prema stilu pisanja, a u *Jugoslavenskim novinama* i prema načinu na koji piše o listu koji je uređivao. Članke je potpisivao prezimenom, inicijalima, šiframa Dv-ć., odnosno -ć., a najčešće ih je objavljivao anonimno. Zbog tada prevladavajućega anonimnog objavljivanja članaka moguće je da je Dvoranić napisao još neke članke u navedenim novinama, ali i u drugim ondašnjim listovima. Utvrđivanje autorstva anonimno objavljenih članaka uvelike otežava činjenica što nisu sačuvani urednički kompleti novina, u kojima su naznačeni autori pojedinih članaka te okolnost da su svoje priloge za novine slali i stalni ili povremeni čitatelji. Zbog navedenoga gotovo je nemoguće sasvim pouzdano utvrditi autorstvo većine anonimno objavljenih članaka.

- J. D., "Iz Zagreba", *SJ*, br. 206, 3. 12. 1849.
- J. D., "Jesu li sèrbske želje izvršene?", *SJ*, br. 207, 4. 12. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 208, 5. 12. 1849.
- "Iz Zagreba", *SJ*, br. 210, 7. 12. 1849.
- J. D., "Iz Varašdina 23. pros.", *SJ*, br. 224, 27. 12. 1849.
- J. D., "Iz Siska 11. sèčnja", *SJ*, br. 11, 14. 1. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 5, 12. 4. 1850.
- "Poštovne reforme", *JN*, br. 23, 5. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 25, 6. 5. 1850.
- "Kako se s nami postupa", *JN*, br. 28, 10. 5. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 32, 15. 5. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 42, 28. 5. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 44, 31. 5. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 45, 1. 6. 1850.
- "Kako naše ministerialne novine opovèrgavaju", *JN*, br. 46, 3. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 49, 6. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 50, 7. 6. 1850.
- "Iz groba", *JN*, br. 52, 10. 6. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 57, 5. 6. 1850.
- "Stari konservativci. I.", *JN*, br. 60, 19. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 60, 19. 6. 1850.
- "Stari konservativci. II.", *JN*, br. 64, 24. 6. 1850.
- "Iz Zagreba 26. lip.", *JN*, br. 66, 26. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 67, 27. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 68, 28. 6. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 69, 1. 7. 1850.
- "Naše stečevine", *JN*, br. 70, 2. 7. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 70, 2. 7. 1850.
- "Iz Zagreba 1. sèrpnja", *JN*, br. 72, 4. 7. 1850.
- "Nove spletke starih konservativacah", *JN*, br. 76, 9. 7. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 77, 10. 7. 1850.
- "Naše rane", *JN*, br. 80, 13. 7. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 82, 16. 7. 1850.
- "Oddruženje pravosudja od političkoga upravljanja", *JN*, br. 87, 22. 7. 1850.

- "Iz Zagreba", *JN*, br. 87, 22. 7. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 92, 27. 7. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 93, 29. 7. 1850.
- "O ravnopravnosti u Ugarskoj i Vojvodini", *JN*, br. 103, 9. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 104, 10. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 107, 14. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 109, 17. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 112, 22. 8. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 113, 23. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 113, 23. 8. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 114, 24. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 116, 27. 8. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 118, 29. 8. 1850.
- "Iz Zagreba, 29. kolov.", *JN*, br. 119, 30. 8. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 120, 31. 8. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 122, 3. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 125, 6. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 127, 9. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 132, 14. 9. 1850.
- "Štempel", *JN*, br. 133, 16. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 133, 16. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 136, 19. 9. 1850.
- "Obskurantizam naše vlade", *JN*, br. 139, 23. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 139, 23. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 142, 26. 9. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 143, 27. 9. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 148, 3. 10. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 153, 9. 10. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 164, 22. 10. 1850. (dva članka istoga naslova)
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 166, 24. 10. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 170, 29. 10. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 171, 30. 10. 1850.
- "Iz Zagreba u oči dušnog dana", *JN*, br. 173, 2. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 173, 2. 11. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 174, 4. 11. 1850.

- "Iz Zagreba", *JN*, br. 174, 4. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 176, 6. 11. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 177, 7. 11. 1850.
- Uvodni komentar uz članak prenesen iz lista *Constitutionelles Blatt*, *JN*, br. 179, 9. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 179, 9. 11. 1850.
- [Odgovor na napade lista Pesti napló], *JN*, br. 182, 13. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 185, 16. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 190, 22. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 194, 27. 11. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 196, 29. 11. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 196, 29. 11. 1850.
- Uvodnik bez naslova, *JN*, br. 198, 2. 12. 1850.
- "Iz Zagreba", *JN*, br. 206, 11. 12. 1850.
- "Gospodi predplatiteljem!", prilog uz *JN*, br. 208, 13. 12. 1850.

ZUSAMMENFASSUNG

BEITRAG ZUR BIOGRAPHIE VON DR. JOSIP (DVORANIĆ)
HOFFMANN

Dr. jur. Josip (Dvoranić) Hoffmann (1827-1892) hatte eine interessante Laufbahn im öffentlichen Dienste. In der Revolutionszeit 1848-1849 und unmittelbar danach war er als Zeitungsredakteur und als Journalist tätig: Er redigierte die liberale und oppositionelle Zeitung *Jugoslavenske novine* (Südslawische Zeitung) und ließ seine Artikel auch in anderen zeitgenössischen Zagreber Blätter veröffentlichen. In seinen Zeitungsartikeln vertrat er liberale Ideen und befürwortete ihre Implementierung in kroatischen Ländern sowie Modernisierung kroatischer Gesellschaft. Während des Neuabsolutismus arbeitete er als Rechtsanwalt in eigener Advokatur, von den sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts bis zu seinem Tode war er öffentlicher Notar in Zagreb. Den Höhepunkt seiner politischen und öffentlichen Tätigkeit erreichte er zwischen 1881 und 1885, als er das Amt des Zagreber Bürgermeisters bekleidete. Josip Hoffmann nahm auch am wirtschaftlichen Leben der kroatischen Hauptstadt teil: Er war Mitglied des Verwaltungsausschusses der Kroatischen Diskontbank sowie Mitbesitzer der Parkettenfabrik.

Schlüsselwörter: Josip (Dvoranić) Hoffmann, Biographie, Zagreber Bürgermeister, Zeitungsredakteur, Zeitung *Jugoslavenske novine*, Journalist.